

МИХАИЛ АНЧАРОВ СИНЯТА ЖИЛКА НА АФРОДИТА

Част 2 от „Сода-слънце“

Превод от руски: Маргарита Лечева, Освалд Лечев, 1973

chitanka.info

ОБЩО ВСТЪПЛЕНИЕ РАЗКАЗВА ФИЗИКЪТ

Бяхме трима приятели, влюбени в една жена. Да, забравих да кажа, че жената беше каменна. Някога, в далечното си неправдоподобно детство бяхме тръгнали на път за красотата. Но двадесетият век е странен век на лутания между рационализъм и инстинкти и затова опитът ни да намерим живия еталон на красотата беше една причудлива смесица на едното с другото.

Бяхме събрали от всички списания няколкостотин фотографии на красиви женски лица от онези далечни времена, преснехме ги в еднакъв мащаб и чрез многократна експозиция създадохме един сборен негатив.

Тръпнехме, когато правехме първия отпечатък и изглежда ненапразно. Когато изнесохме на светло мократа снимка, видяхме лицето на мъртъв човек.

Трябва ли да описвам уплахата ни? Обаче всичко свърши много странно. Якушев взе отпечатъка и изчезна за около три дни, а след това го донесе обратно.

— Пипнах тука това-онова — каза той. — После я фотографирах отново.

Гледаше ни едно живо прекрасно лице. И тогава се досетихме, че красотата не се състои от признаци.

Направихме три отпечатъка и се разделихме в три посоки. Сега единият от нас — Костя Якушев — е художник, другият — Гошка Памфилов — е поет, третият е физик. Физикът съм аз, Алексей Аносов.

Няколко години след войната се срещнахме отново.

Помните ли онази история, когато някъде в Африка намериха една древна скулптура? Фотографията на женското лице обиколи всички вестници. Скулптурата беше на 12 хиляди години, цивилизацията от времето на Атлантида, но не това беше най-интересното, за нас поне. Най-интересното беше, че тя като две капки вода приличаше на

лицето от пожълтялата фотография, която всеки от нас пазеше още от детинството си. Ето така.

Същата странна сила и разтапяща нежност имаше в това лице. Опитайте се да намерите обяснение на тази прилика! Ние опитахме.

Костя Якушев смяташе, че тази скулптура е обобщен образ на красотата, разпръсната по света, и че тя може само да се събира и да се събира капка по капка, за да се създаде несъществуващото, и че еднаквият път е довел до еднакъв резултат и нас, и оня майстор от древността — оттам е приликата.

Аз смятах, че това е портрет на жена, долетяла от космоса преди 12 хиляди години, и тъгувах, че няма да видя второто и долитане, а приликата се обяснява с това, че в нас е заложена програма за хармония, тоест влечение към човешко усъвършенстване, и когато инстинктивно сме я осъществили във фотопортрета, резултатите невероятно са съвпаднали с живия прототип.

Гошка пък отиваше още по-далече. Защото беше максималист. Та какъв поет ще е, ако не е максималист? Той смяташе, че доколкото образът възниква в мозъка по някакви закони, същите тези закони могат да породят и неговия реален прототип.

Ето причината за приликата.

Обичахме тази жена, но съдбата за всеки от нас готвеше поражение.

Та хайде да разкажем за трите поражения, защото те доведоха до една победа.

Пръв ще разказва художникът.

ОБИЧАЙНИЯТ ПРЪСТЕН

РАЗКАЗВА КОСТЯ ЯКУШЕВ ПО ПРЯКОР ДА

ВИНЧИ. КРАХ ПЪРВИ.

Винаги ми се случва едно и също нещо — заставам на кръстопътя и си мисля: как да стигна до вкъщи? По единия път е далече, но той е по-привлекателен, по другия — по-близо, но всичко ми е познато. И така е винаги: как да си отида? По дългия път е глупаво, по краткия — скучно.

Ето и в тази история се затруднявам да разкажа свързано всичко, което се случи. Ако разкажа накратко, трябва да пропусна толкова обстоятелства, че цялата история става почти безсмислена, все едно от кокошка да направиш дори не бульон, а бульонно кубче. И солено, и сухо и не може да се яде.

Затова нека да водим разказа по стария начин, за да прилича на весел заплес, който се зазяпва по витрините, по минаващите момичета, спира да обсъди чуждия скандал и така полека-лека стига до целта. А когато стигне — вижда, че е дошъл обогатен и не е загубил и забравил нищо, и гледа на предишната цел със спокойни очи, и тя за него не е фетиш, не е кумир, а просто етап и значи той си е останал човек. А това общо взето е най-важното. Макар че има и други мнения.

Когато вече всички се бяха уморили от ядене и анекдоти и се бяха разположили кой където намери, за да измислят с какво да се забавляват по-нататък, аз я видях.

Ама разбира се, боже мой, съвсем очевидно е, че историята по-нататък ще продължи за това, как той я видял и какво произлязло от това. Кой знае защо все още е интересно, макар периодично да се смята, че с тази тема е свършено... Тази грешка обнадеждава.

По-нататък, разбира се, ще трябва да разкажа как тя седеше в креслото, и какви бяха краката ѝ, и какво почувствах, когато

гледах... виноват, исках да кажа — когато гледах очите ѝ. Да си кажем направо. Краката ѝ бяха красиви като на фестивална звезда, а очите ѝ не виждах, тъй като разглеждаше едно списание, на чиято корица беше изобразено сладникаво момченце с мустаци. А тъй като списанието беше огромно, краката ѝ сякаш израстваха направо от него и принадлежаха на този любимец на природата. Стана ми противно и се обърнах на другата страна.

След това почувствувах върху себе си нечий поглед и се озърнах. Беше положила списанието на колене и ме гледаше.

Има ли, макар и една история, която да започва сега, в тази минута и кой може да се похвали, че знае началото на броенето? Тя беше свалила списанието и ме гледаше. За какво говори това? На вас — за нищо, на мен — за много.

И това много се беше случило отдавна-отдавна, когато още се занимавах с третата сигнална система. Тогава бях начинаещ художник и се бях досетил за нея самостоятелно. Едно време за нея много се говореше. Ще ви припомня в какво се състои работата.

Как ни учеха нас? В изкуството, казват, има съдържание, има и форма и съдържанието на изкуството — това са фактите на живота и техните връзки, а формата е сбор от прийоми, в които тези факти се въплъщават. И тогава изниква въпросът: откъде да се вземат тези прийоми? От великите художници ли? А те откъде са ги взели? И не са ли затова велики, че сами са ги изобретили? И после, може би не във фактите е работата, а в това кой стои зад тях... Верешчагин например цял живот е рисувал потресаващи факти — битки, екзекуции, а Рембранд — съседите си по квартира. Кой е по-добър художник — може и да не се пита.

Значи, един художник се отличава от друг по някакво особено богатство на вътрешния си живот, което не може да се сведе ни до интелекта, ни до емоционалността; нито умът, нито темпераментът правят художника, макар че са му нужни като на всеки човек. И ето, като се заех тогава с търсенето на тази особеност, се убедих, че тя може да се определи с една дума — вдъхновение. Разбрах, че това е някакво душевно състояние, свойствено само на онези, които могат да изобретяват прийоми, а не ги копират, и само в онзи момент, в който ги изобретяват.

Какво ръководи в мозъка вдъхновението? Ако то съществува, трябва да има и механизъм. Първата сигнална система ръководи сношенията с външния свят, рецепторите ѝ — очи, уши и прочие. Втората ръководи речта. Пак не става. Да опише усещанията си може всеки, а да изобретят нещо ново — само някои. И тогава се досетих, че трябва да има трета сигнална система, ръководеща вдъхновението, тоест особения начин на мислене, който е даден на мнозина, но възниква рядко. И в тези моменти човек получава резултати, които по никакъв друг път не може да получи.

Тогава бях не глупаво момче, макар и наивно до почуда.

Изложих всички тези свои съображения в едно писмо, прибавих голямо количество цитати — изказвания на велики майстори, описващи това състояние, и го изпратих в Академията на науките. И получих оттам отговор — още го пазя у себе си. Същността му е следната. Трета сигнална система не може да има, защото Павлов за нея не споменава нищо, а освен това тази мисъл не е нова, изказвали са я академици — привеждаха се имена — но след съответна критика са се отказали от нея.

Веднага се успокоих. Защото времената бяха такива, че след съответна критика хората се отказваха от собствените си родители, та камо ли от една мисъл. И аз, разбира се, веднага се успокоих. Щом учени, експериментатори по свой път са стигнали до тази мисъл, значи третата сигнална система съществува, а останалото не е моя работа. Моята работа е да търся начини за практическото ѝ развитие, ако тя може да се развива.

А докато се занимавах с тези никому непонятни работи, с мен започнаха лични неприятности, неудачи и провали и въпросът стоеше така: или трябваше да престана да се занимавам с глупости и да заживея като всички хора, или да изгубя онова подобие на семейство, което имах по онова време.

И реших всичко да запратя по дяволите и накрая само да намина при един човек, който живееше във вила край Москва.

Той беше странен човек. Режисьор, украинец. Едни виждаха във филмите му гениалност, други — фалш. И всички се позоваваха на това, че филмите му са странни. А истината беше такава, че онази монументална форма, която той търсеше, за да предаде душевния си полет, не можеше да бъде заснета от натура. Затова гениални кадри при

него се редуваха с недостоверни. Ако се беше досетил да осъществи замислите си, да речем, в мултипликацията — биха се получили шедьоври. Но по него време мултипликацията се числеше към ведомството на мики-маусовците и принцесите жаби и дори Шекспир го играеха обикновени живи артисти с пришки и хрема.

Тръгнах при него. Той трябваше да знае какво е вдъхновение.

Беше вечер. Шосето след електрическият влак ми се стори тихо, макар че по него прелитаха съботни коли с въдици, китари и храна за излет.

Свих по една неравна асфалтова пътечка между огради на вили и черни ели и в далечината видях две момичета със сатенени спортни шорти и потници. Едната, тази отдясно, беше обикновена, а другата, тази отляво, беше необикновена.

Веднага забелязах това, въпреки че виждах в далечината само силуети.

У необикновената всичко беше необикновено. И тъничката ѝ талия, и почти детските ѝ рамене, и тежките ѝ едва-едва привдигнати коси, как да е събрани в опашка, и това как вървеше в тромавите си басмени гащи като балони. Боже, как вървеше! Как вървеше! Фойхтвангер описва как император Тит се влюбил в принцеса Береника само заради походката ѝ. „Я какви се въдят тук“ — помислих си аз. Когато ги догоних, бях вече напълно готов.

— Как да стигна до вилата?... — попитах аз и назовах името на режисьора.

Тя се обърна, не, изви глава на дългата си шия, погледна ме с леко намръщени очи и веднага заприлича на сърничка.

Оказа се, че живее при него на вилата вече трети ден и е пристигнала някъде от юг. А, така, така-а!... Мелех разни глупости, приятелката ѝ се смееше, а сърничката вървеше, без да обръща глава, и си мислех: дръвник, можел съм да я видя три дни по-рано.

Само веднъж обърна лицето си към мен. Когато ни задмина някакъв чичко, когото беше яхнала за врата една тригодишна буболечка и чичкото я държеше за сандалите.

Аз казах:

— Сигурно е приятно, когато едно такова ти седи на врата и те държи за бузите.

Тя изведнъж обърна лицето си и се усмихна. Дявол да го вземе, беше й харесало това, че обичам децата и ме уважи.

Пристигнахме във вилата.

По двора се разхождаше огромно непородисто куче.

Режисьорът беше болен и лежеше на походно легло.

— Сърцето ме боли — каза той.

Разказах му защо съм дошъл.

— Кой сте вие? — попита ме той с украински акцент.

Разказах му кой съм и с какво съм се занимавал през живота си.

— Бързо — не обещавам, но след пет години вие ще бъдете режисьор — каза той. — Само режисурата може да погълне енергията ви.

Имаше огромно чело, прекрасно изваяно, и побелели коси. Говорихме до тъмно.

— Сега кой е велик художник? Който рисува велики хора. А който рисува по-малки хора — той е и по-малък художник. А който рисува обикновени хора — почти не го смятат за художник.

— Да — каза той — вдъхновение има. Какво е то не знам, но не това е страшното. Страхното е, че не знам как да го повикам по желание.

През цялото време я виждах през прозореца. Сега беше с широка пола на квадрати и седеше на тревата, опирайки се на изнесената си встрани ръка. Полата й беше разперена като ветрило.

— Ето кого трябва да снимат в киното. Тези изящни ръце, тази грация. Може би не е гениална, но е благородна норма. А ние какво снимаме?

Прекарах във вилата му три дни. Сприятелихме се с нея.

Настаниха ме да спя на верандата и ми се присъни слънчева паяжинка.

Когато се събудих, сънят не изчезна. Пред очите ми на въжето съхнеха найлонови чорапи паяжинки.

— Какво от това? — каза тя независимо. — Голяма работа! Сутрин тук е първото слънце.

Свали чорапите от въжето и изчезна.

Момиченце е още. С хумор. Забавна е. Съвсем момиченце. Ритна с крак една хартийка. Когато мете, се върти като пумпал. Косите й увисват надолу, когато мете. Когато се обръща, литват нагоре.

Напрегнат, открит поглед, леко намръщен израз, малко нервно лице. Независимост, любопитство, гордост, комичност. Никога не бях виждал такава.

Веднъж разговаряхме дълго с режисьора, а след това той тръгна към градината с походното си легло.

Чух шум в гардероба и отворих вратата.

Тя излезе от гардероба и продефилира край мен.

После веднъж режисьорът разказваше как влязъл в киното. Бил на около тридесет години, тоест горе-долу на толкова, на колкото бях и аз в момента на разговора, само че зад него бе гражданската война, а зад мен Отечествената. Той също се канел да става художник, но приятелят му моряк, когото назначили за комисар на Киевската студия, му казал:

— Спаси ме. Снеми един филм. Лента има.

Взел лента и апарат и за четири дни снел една комедия.

— Буколически времена бяха — каза режисьорът.

Ние пак се разделихме, защото старецът често отиваше да почива. И точно в този момент тя пак се измъкна от гардероба. Не можах да сдържа раздражението си, защото се почувствувах глупаво.

— Защо правите това? — попитах аз.

— А вие съжелявате ли? А? — отвърна тя.

Постоянно стърчеше в тези гардероб.

Имаше и такъв един случай.

Във вилата се появи някакъв млад човек, някакъв ученик на режисьора. Русокос, с розово лице. Но аз веднага разбрах, че режисьорът го интересува по-малко от всичко.

Веднъж той ме отведе в стаята и ми обясни, че се е запознал с нея преди мен и не е ли време да си заминавам.

Този противен разговор се затегна, тъй като русолявият говореше с паузи и недомлъвки, а аз не се стараех да го разбера. А когато забеляза това, той ми просъска, че знае семейното ми положение и ще вземе мерки. На това аз му отвърнах, че ще предам на стареца целия този разговор и е интересно какво ще произлезе. Веднага млъкна.

Погледнах го внимателно. Такъв един, знаете ли, белокос плужак без брада, аксолотъл от подземна река, а се ежи.

— Няма свидетели. Кой ще докаже? — попита той.

Беше прав. Свидетели нямаше.

Вратата на гардероба скръцна. Оня рязко се обърна. Физиономията му се изкриви. А аз щастливо се засмях, защото се досетих веднага.

Вратата се отвори и от гардероба излезе тя. Оня отстъпи към стената и замига с прасешките си очички. Белите му коси бяха щръкнали нагоре около розовото му заплешивяло чело.

— По-силно го удряйте... — каза тя, минавайки. — Той не обича това. Опитвала съм.

И излезе.

Казах му:

— Къш!

И той изчезна.

А аз наистина трябваше вече да си заминавам.

В последния ден имахме със стареца много важен разговор. За паметта, за фантазията, за вдъхновението и за това по какво се отличават помежду си. И аз му казах всичко, което мислех за това, и всичко, което мислят моите приятели Гошка и Альошка; и как преди войната се бяхме впуснали да търсим красотата и до какви изводи стигнахме, и за писмото до Академията на науките, и за отговора на писмото, и за това какво мисля за филмите му.

Той не ме прекъсваше и само каза:

— От мен очакваха повече филми.

После го попитах какво мисли за старомодното понятие „душа“ и какъв е според него реалният смисъл на тази дума.

Той ми разказа как задал същия въпрос на един старец.

— Какво, дядо, казват, че никаква душа няма, а само рефлексии?

— Зависи — отвърнал старецът. — Ако човекът е добър, значи има душа, а ако е лош — точно така е, има само рефлексии.

После той както винаги отиде да си почива, а аз се приготвих да се изкъпя преди заминаването си.

В продължение на целия този важен разговор мисълта, че тя седи там в гардероба и слуша, ми помагаше. Държах се добре. Не, дявол да го вземе, аз действително се държах добре. И разбрах защо.

Изпълнен с благодарност, отворих вратата и надникнах в гардероба.

— Излизайте, хайде... — казах аз. — Да си поговорим като мъже.

Никой не ми отговори. Отместих палтата и панталоните и видях небоядисаната стена на гардероба. Гардеробът беше празен, ако не се смятат проклетите палта. Но нима те могат да запълнят празнотата, да речем — празнотата на гардероба? Нея я няма. Факт. С нищо не можеш да го отмениш и трябва да си заминавам. Изведнъж ме прониза такава мъка, която народът нарича смъртна. Никога не съм умирал, но в този момент разбрах каква мъка може да те прониже преди смъртта.

А след това отидох да се къпя на летовищното езеро, където в делник се мъчеха да ловят карас, а в неделните дни край всеки храст стоеше камион с бира за любителите на колективни излети в лоното на природата, по поляните тупаха волейболни топки, по бреговете лежах купчини дрехи, покрити с шапки, а в езерото шавах разноцветни гумени глави.

Денят беше делничен. На брега срещнах нея.

Беше толкова горещо, че можехме да разговаряме откровено. Всички задръжки паднаха.

Да, забравих да кажа, че тя беше гъркиня.

Произнасяхме думата „Атина“? Тя я произнасяше, а аз само опитвах.

— Атина — казвах аз.

— Не, не!

— Атина? — казвах аз. — Не? Не?...

— О, боже! — казваше тя. — Осина^[1]. Да беше те чула!

Всичко се топеше от слънцето. Небето беше бяло, а водата — ослепителна до чернота.

Мъчехме се да произнасяме думата „Атина“ така, както я произнасят гърците. Не „ф“^[2], а нещо средно между „т“ и „с“. Името на богинята беше първата гръцка дума, която исках да се науча да произнасям по гръцки.

Защо, по дяволите, се смее. Тази чудачка трябва да се гордее, че изучават нейния език. Господи, че коя е тя? Имало някога древни гърци — те представляват интерес, древните гърци, а не просто гърците. Просто гърците — са просто гърци. Те представляват интерес ни повече, ни по-малко от другите нации. Гърци, голяма работа! Нима тя може да разбере?

Когато се напивах — а това се случваше рядко, твърде много трябваше да изпия, за да се напия, много повече, отколкото се намираще в компаниите, в които ме завличаше случаят, а така изобщо аз водех трезв живот, не пиех — когато се напивах, достатъчно беше да чуя една гръцка дума, за да отида и да плача някъде в тъмното, в коридора или в кухнята, сред капките от чешмата и тенджерите, блещукащи в тъмнината от уличните фенери.

Някаква буца изведнъж се насъбираше, повдигаше се от гърдите към гърлото ми и тогава плачех дори от една такава глупава дума като „канелюри“. „Канелюри“ — шепнях аз и ридаех, задавяйки се отчаяно и хлапашки. „Канелюри“ — казвах аз и отново беззвучно и грозно си кривях устата и все се мъчех с две ръце да си изтрия сълзите, а те все течаха и течаха по бузите ми.

„Канелюри“ — това са онези браздички, които вървят нагоре по колоните. Всяка колона тогава се състои от обтегнати мраморни гънки или снопче каменни струи.

— Канелюри... Такава дума не познавам — каза тя. — Сигурно не е гръцка дума.

По-добре да беше мълчала.

Всъщност тя хем мълчи, хем се смее и това при нея излиза много добре.

— Е де, е де, не се надувайте — казвам аз. — Голяма работа, намерила се гъркиня.

— Защо да съм се намерила? — пита тя. — Не съм се намерила. А аз си мисля за моите работи. За личните. Твърде неудачни.

— Какво се смеете, петно мастилено? — попитах аз.

— А знаете ли кой е моят любим идеал? — попита тя в отговор и почеса крак о крак.

Ето че стигнахме и до идеалите.

— Кой е? — попитах аз.

— Хаидè.

— Кой?

— Не помните? Не помните ли?! Хаидè не помните?

— Какво вдигате шум, каква Хаидè? От „Монте Кристо“ ли?

— Че коя?

— Е, помня.

Тя постепенно се успокояваше.

— Тръгвам си — каза тя.

— Вървете си.

— Тръгвам си — каза тя, като повиши глас.

— Знаете ли какво? — казах аз. — Вашият идеал е Хаиде? И прекрасно. Имате преживявания по тази част? Прелестно. А аз нямам преживявания. И край.

— Знам.

— Какво знаете?

— Че нямате преживявания...

— Много знаете — казах аз. — Ама че Хаиде. Всяка порядъчна Хаиде трябва да си има един Моите Кристо, красавец с побелели слепоочия. А вие имате ли си?

— Имам си.

— Ами? Кой?

— Вие... — каза тя и избяга.

Така, разбрахме се, значи.

Обикновено за такива неща се досещах по-отрано.

Но това и беше по-отрано. Тогава имах слабо, одухотворено лице и си давах вид, че не знам какво впечатление правя, а винаги знаех и затова когато питах: „Много ли ви харесвам?“ — тя тичешком отговаряше: „Да.“ Само че въпреки одухотвореното си лице тогава бях слаб художник.

Сега сладко ме заболя сърцето. С всичките си лични работи вече бях отвикнал от това усещане. Да, чудесно е все пак да узнаеш изведнъж, че си направил впечатление на едно такова мастилено петно.

Стараех ли се да му направя впечатление? Безусловно. Прилагах ли хитрости? Прилагах. И подчертана грубост, и нотки на горест, на които кълват невинните мастилени петна, тоест целия антураж, цялата стара бутафория.

Нечестно ли е? Как да кажа. И да, и не. А честно е ето какво. Някъде в душата ми, в самата ѝ дълбочина живееше болката, че нищо не може да стане. На какво мога да разчитам? На почит? И това е всичко? После те обикновено се омъжват и това си остава за тях само като едно светло преживяване. После казват: „Мен ме е ухаждал художник.“ Почти не съм срещал жена, която да не може да каже, че е

била ухажвана от художник. Не исках да бъда ничие преживяване и най-малко нейно. Ще ми преседне да се смятам за светло преживяване на нейната младост. Ще ми преседне. Такива като нея съм имал стотина парчета. Лъжа. Такива като нея не съм имал.

Работата не е в младостта ѝ. У нея имаше нещо от Гърция. От онази стара, светла Гърция, която ме караше да плача, когато съм пиан, и здраво да стоя на земята, когато съм трезв.

Заминах си.

Цяла седмица се борих със себе си, мъчих се да задуша спомена, не можах.

Правех велосипедни разходки, радиусът, на които все се удължаваше, докато веднъж не открих, че карам по тихата асфалтова пътечка право към вилата на режисьора.

Слязох до вратичката и надникнах вътре. Вилата беше празна. Само огромното куче излезе от колибата си и ме погледна внимателно.

Тръгнах си обратно с подгъващи се колене и подпирайки се на велосипеда — такова вълнение ме биеше.

На шосето видях една летяща насреща ми кола. Чак когато се приближи, разбрах, че пътуват тя и старецът.

Очите ѝ се разшириха срещу мен като два цвята и докато колата приближаваше, тя непрекъснато ме гледаше.

Старецът седеше до шофьора. Кимнах им и се престорих, че се разхождам по тези места. Колата отлетя.

След две денонощия във вечерните новини чух по радиото, че е умрял великият режисьор.

После беше погребението, аз самият изнесох ковчега от синия автобус с черна ивица, а после стоях в почетния караул.

Тихо свиреха цигулките, хората плачеха ѝ той едва се виждаше сред цветята и лентите.

Когато всичко свърши, останах сам. Съвсем сам. Съвсем. Повече никога не видях това момиче и дори не знаех коя е, тъй като за нищо не бях я разпитвал, а сега нямаше кого да питам.

След месец, когато се свързах от загубата, при мен дойдоха приятелите ми Гошка и Альошка, които също си имаха неприятности, и Гошка каза:

— Съдбата прилича на луд човек — пищи, плаче, смее се, пухти, сумти, мляска — и нито един приличен звук.

— Кое смяташ ти за приличен звук? — попита Альоша.
— Между впрочем не това, което мислиш ти, не музиката.
— Не мисля — каза Альоша. — А какво?
— Когато в лятна утрин дърветата са в роса, а надалече някой удря с чук по наковалня.
— Ех, ти!... — каза Альоша.
— Какво?
— Хубаво...
— Представяш ли си? — попита ме Гошка.
— Да — казах аз.
— Знаеш ли кой звук? Когато ти се иска да подхванеш: „Ние сме ковачи и духът ни е млад — каза Гошка — кожем на щастиято ключовете.“
— Да — казах аз. — Трябва да се работи.

А сега аз случайно я срещнах на гости.

— Казвам се Костя — рекох аз, когато избягахме от вечеринката.

— Господи — каза тя. — А вие, разбира се, не ме помните...

Разбира се, помнех я.

Стиснах ѝ ръката — много вежлива, мека ръка. После побъбрихме за това-онова, а после се сбогувах с нея и я качих в една кола и тя си отиде вкъщи. А аз се върнах на вечеринката. Седнах в ъгъла и започнах тихо-тихо да гледам телевизора и все се мъчех да забравя усещането, което ме пронизваше, когато стисках тази тиха вежлива ръка и на един от нежните ѝ пръсти почувствувах гладък пръстен.

Как мислите, защо разказах тази печална и обикновена история за това как един човек не разбрал другия, не се досетил, минал покрай красотата, а после се учудва, че не му е сладко, когато открива, че веселата птица-щастие е хваната в чужд пръстен?

Не. Не познахте. Разказах тази история, защото когато се запознах с нея, бях на тридесет и две години, а тя на шестнадесет. А е вече близо краят на двадесетото столетие.

Хайде да поговорим за нещо такова. За звездите например или за дорогобужкия кашкавал — как се яде, маха ли се сребърният варак, преди да се реже, или обратно — трябва да се остави? Или да

поговорим за това как двойките се целуват по входовете. Само да не стоим на едно място. Да мръднем, граждани, да мръднем.

Цялата работа е там, че не се знае кое твое движение може да реши проблема, поставен от живота. Нали дори и отсъствието на движение е движение. Нищо не спира, докато ти седиш и чакаш. Всичко наоколо се движи и минавайки покрай теб, само ще вземе да те докара до целта. Само че цялата беда е там, че то ще те докара съвсем не там, където ти е нужно. А впрочем, какво значи нужно? Ти самият знаеш ли какво ти е нужно?

А нали все пак се стремиш.

Накратко казано, всичко се свежда до един обикновен въпрос и затова отговорът му е непонятен: как да се програмира съдбата?

Седях и гледах телевизора, където показваха хубава до повръщане програма, и си мислех: защо ми е тази програма, щом тя е чужда програма и в нея е запрограмирана чужда представа за удоволствията, несъвпадаща с моята?

Седях и си мислех: на какво съм се надявал, когато видях как тя положи списанието на коленете си и ме погледна, каква е моята собствена програма на удоволствията, щом не ми харесва препоръчаната, и защо, собствено, толкова ме поразил този хилядопудов пръстен на ръката ѝ?

Какви чувства изпитах, когато открих пръстена? Такива, каквито и вие. Обикновени. Аз, разбира се, не трепнах, когато открих този пръстен, не застенах, не заскърцах със зъби и не паднах в несвяст. Просто, стискайки ръката ѝ, ѝ казах:

— Да, ето.

Тя ме погледна от долу на горе, после въздъхна, а после каза:

— Да...

И после каза:

— Да, да...

И после сви рамене.

И после я качих в колата и натоварих там и хилядопудовия златен пръстен и преди да се затвори вратата, успях да захвърля на задната седалка глупашките си надежди. Надежди за какво?

А после се връщам обратно на гости и тъй като вече съм сит до гуша, мъча се да гледам по телевизора до повръщане прекрасната, съвсем неподходяща за мен програма, и се занимавам с това, че мъча

да убия времето си, а то си тече и тече и толкова го е грижа за нас, колкото нас за марсианците.

Изглеждам на около 40 години и така се чувствавам, а ми предстои да живея още най-малко толкова. Хиляда години хората са търсили еликсира на младостта, а той се оказа под носа им. Дявол да го вземе, кой можеше да помисли, че главната причина за преждевременното остаряване е лъжата, обикновената човешка лъжливост.

Лъжата като следствие на хитростта, която е спасявала човека от враговете му, се оказа най-главният враг, най-важната причина за старостта. Първи се досетихме ние с Гошка и Альоша, само че тогава никой не ни повярва. А после всичко се потвърди.

Онова раздвоение на личността, в което е живял човекът, когато през целия си живот е казвал не това, което мисли, тоест цял живот е удрял с тежък чук по най-тънките си и чувствителни нервни връзки, удрял е по творчеството, по вдъхновението си — това раздвоение на личността се оказа причина за необратимото разрушаване на същата тази личност, сиреч — за старостта.

Всичко опитахме. И физиката, и биологията, и химията, и биофизиката, и биохимията — забравихме само етиката, която не се и смяташе за наука.

А се оказа, че изходът е прост като ряпа: не лъжи и ще живееш по-дълго. Но ето че точно това се оказа по-трудно от всичко.

Открихме странно нещо. По улиците ходеха бивши старци, които вече не се различаваха от младите, защото се бяха научили да казват истината и с това си бяха осигурили двойно дълъг живот.

И в този момент открихме още едно странно нещо. Оказа се, че да казваш истината на околните, е много по-лесно, отколкото на самия себе си. Ето какво открихме, граждани. Ето кое беше ужасното. Оказа се, че благодарение на досегашното възпитание се е натрупало толкова количество общи моменти и шаблони в мисленето, че бедната човешка единица, мъчейки се да каже сама на себе си истината за собствените си желания, не можеше да разбере какво иска тя в действителност, а че само ѝ се струва, че иска или че трябва да иска. Защото без истината за собствените си желания не можеш да установиш истината за формата

на собствената си личност, тоест за характера си. Тоест за онази своя особеност, която би могла да разцъфти като неповторим цвят и да направи щастлива самата личност и околните.

А изходът пак беше под носа ни и ние с приятелите ми навярно го знаехме, но си замълчавахме по много немаловажни причини, не на последно място, между които беше тази, че нормалните хора можеха да ни сметнат за луди.

„Любопитно е това, че тя и сега изглежда така, сякаш е на двадесет години“ — седейки пред телевизора, мислех аз за жената, която си беше отишла. Изглежда се бе научила да не лъже много по-рано от мен. А каква полза? Обикновена жена. Каква ти там Древна Гърция!

Сега внимание. Сега сюжетът на тази обикновена история започва да взема главозамайващ обрат.

Тъкмо си помислих колко млада изглежда тя и това е навярно, защото се е научила да не лъже по-рано от мен и затова огромната разлика във възрастта, която така ме бе уплашила някога, в незапомнени времена, сега се е увеличила още и ние все повече се отдалечаваме един от друг със скоростта на непреодоляната лъжа — тъкмо си помислих за това и (внимание!) дикторката на последните новини, усмихвайки се, започва да чете от листа, който някой сложи на масата ѝ, че в района на Караганда е кацнал междупланетен кораб от неземеен произход.

А след това дикторката от телевизията престава да се усмихва и заеквайки, чете втори път същото съобщение, а после изключват екрана и се появява надписът — техническа повреда, а после екранът отново светва и един мъж диктор с грозно танцуваща челюст за трети път чете същото съобщение и тогава полека започваме да разбираме, че това не е дотегнала на всички телевизионна шега, която наричат режисьорски трик, нещо като горчица върху скучния кренвирш на обикновената информация, а че всичко това е истина и че някой е долеел най-после и се появява въпросът — какво ще правим сега, а?

Нататък ще разкаже физикът.

[1] Осина — (рус.) — трепетлика. — Б.пр. ↑

[2] На руски Атина се произнася Афина. — Б.пр. ↑

ПРЕКАЛЕНО ДЪЛГОТО ЧАКАНЕ РАЗКАЗВА АЛЪОША АНОСОВ, ПО ПРЯКОР РИЖИК. КРАХ ВТОРИ.

Седяхме у Памфилий и се мъчехме да го накараме да дойде на себе си, да го разприказваме, но той все не се поддаваше, отпращаше ни от време на време с лоши думи, а когато ставахме да си идем, се обръщаше към стената върху изтърбушената си тахта и тогава чувахме дишането на опушените му дробове и се връщахме обратно от вратата, гледахме тила му, който беше по-изразителен от лицето му, тъй като лицето му изобщо нищо не изразяваше, а тилът му изразяваше поне презрение към нас, които и така нищо не разбирахме.

И така, ние танцувахме от вратата към тахтата неопределено дълго време и все повече затъвахме в лепкавата паяжина на безсмислеността. И затова когато се чу едно предпазливо почукване на вратата, честно казано, зарадвахме се.

— Да! — извика Костя. — Да, влезте!

— Поне е някаква, жива душа — казах аз. — Слава богу.

— Да! — извика Костя. — Да! Влезте!...

Вратата се полуотвори, на прага стоеше невисок човек с таке.

Ние го гледахме и той ни гледаше.

— Здравейте! — тихо каза той.

— Затворете вратата! — изрева Гошка, без да се обръща. — Духа ми...

Човекът излезе и затвори вратата отвънка.

Спогледахме се.

— Кой е този? — попитах аз.

— Не знам — отвърна Костя, отивайки към вратата.

Човекът стоеше на площадката на стълбището и чакаше.

— Какво има? — попита Костя. — Защо си излязохте?

— Вие казахте „затворете вратата“.

— Недоразумение — каза Костя. — Влезте.

Онзи влезе и си свали такето.

— Изпратиха ме при вас — каза ми той. — Аз съм вашият нов...

— При мен? — учудих се аз.

— Извинете, ще продължа... — каза той. — Аз съм вашият нов асистент.

— Така. Слушам ви — казах аз.

— Извинете, това е всичко.

— Малко е — рекох аз.

— Извинете.

Костя го погледна внимателно.

— Странни асистенти имаш.

— Началството знае по-добре — отвърнах на Костя и се обърнах към него: — Почакайте ни.

— Навън ли? — попита той.

Изкашлях се.

— Пратете го по дяволите — викна Гошка и видяхме святкащите му очи, насочени към асистента.

— Не обръщайте внимание — казах аз на този човек. — Седнете някъде.

— Извинете, а къде? — попита той.

— По дяволите! — ревна Гошка.

Искаше ми се и аз да кажа същото, но се сдържах.

— Лошо започвате — казах му аз. — На мен ми трябват инициативни сътрудници.

— Смуцава се — застъпи се Костя. — Не го закачай. Смуцавате ли се?

— Не знам — каза асистентът.

Костя почервения.

Хванах асистента за ръката и го заведох до креслото в отдалечения ъгъл.

— Седнете. Прочетете това... — пъхнах в ръцете му едно списание. — Тук има статия за инициативата. Ще ви бъде интересно.

— Ще почета — каза той.

Приближихме се до Гошка.

— Защо го оставихте тук? — попита той. — Не ми харесва.

— Гошка — казах аз; — Свършвай всичко това. Омръзна ми. Стар си вече за такива неща.

— Там е работата — продължи Гошка. — Дръвници сте вие. Не разбрахте какво се е случило.

Той грешеше. Ние прекрасно разбрахме всичко. Не по-зле от него. Само че се бяхме предали, а той не. Ето каква, е работата. И това, че той не се предаде, беше най-лошото. Всичко това приличаше извънредно много на безумие. И сега Гошка загиваше.

Не вярвам, че човек се състои от храната, която яде. И не вярвам, че може да се замени думата „душа“ с думата „психология“ и после да се смята тя за решаваща система.

Душата, а по-просто казано, личността на човека е изглежда не просто една система, па дори и най-сложната. Поне, затова че всяка система може и да не работи, ако захранването ѝ прекъсне и пак да си остане система. А личността на човека, душата му е процес, работа. И устойчивостта ѝ — това не е устойчивостта на камъка, който лежи в дола, а динамичната устойчивост на пумпала, на жироскопа, съпротивляващ се на отклонението.

Не вярвам в статиката на душата. И затова смятам, че изкуството винаги се е крепило на изключенията. С нормата то няма работа. Нормата е инструкция. Може би смятам, че изкуството се занимава с патология? Не. Просто изкуството се интересува от онези изключения, в които предчувствува норма, по-висока от обикновената.

Вземете, който и да е образ, най-реалистичния и достоверния. Дори Наташа Ростова например. Във финала тя е една добродетелна самка. А отначало е обещавала по-висока норма и затова е била изключение. Обещанието не е изпълнено и да се чете за това не е интересно. Защо обичаме децата? Защото обещават. Махнете детското от крал Лир и ще остане заядливиият старик, ненормалният психопат.

Гошка беше изключение от правилото и затова загиваше. И загиваше заради този проклет марсианец, който като че ли по нищо не се отличаваше от хората.

Тоест, разбира се, той долетя не от Марс, но названието на неговата планета почти не може да се изговори, затова започнаха да го наричат марсианец. Та нали в Русия са наричали всички чужденци немци. Не е ли вярно?

Помните ли какво стана, когато долетя марсианецът? Та вие прекрасно помните. Малцина тогава разбираха целия обикновен трагизъм на случилото се.

Празнувахме, тържествувахме, печатахме статии и интервюта. Такъв шум и трясък беше, че всички вече бяха започнали да се изморяват като на проточил се кинофестивал. Тогава още никой нищо не бе разбрал, не бяха разбрали смисъла на онова, което се бе случило, но вече усещаха — нещо се беше случило.

А после изведнъж спряха всички съобщения, престанаха да печатат портретите на този — щях да кажа човек — марсианец.

Вълнението бавно угасваше. Известно време то бе поддържано на Запад от тревожните слухове за някакви особени данни, които той сега съобщава на една научна и правителствена комисия. Всички очакваха сензационното комюнике и дори се появиха страхове. Но когато това комюнике беше публикувано, страховете утихнаха и всичко се успокои.

В комюникето се казваше, че марсианецът съобщил извънредно важни научни данни за обществото на неговата планета, за природата и енергийния ѝ потенциал, че, както предварително могло да бъде изяснено с помощта на електронен превод, на планетата съществува единна обществена система, че неговата планета не познава войните и затова е настроена дружески към обитателите на Земята, че марсианецът понастоящем кара курс по езика, след което Академията на науките ще отпечата многотомно изследване въз основа на данните, съобщени от марсианеца, и затова неговият принос в науката е неоценим. И край. Та вие помнете.

И толкова.

И изведнъж накрая всички разбраха какво се бе случило.

А се случи ето какво.

Както и да го усукваме, в душата на всеки човек живее представа за необикновеното.

Смътна, защото точни критерии за необикновеното няма.

И затова се бе случило нещо ужасно.

Ако марсианецът е долетял тук, за да съобщи научни данни, пет пари не струват тези данни, след като е рухнал един неопределен идеал за необикновеното, който тайно всеки е отнасял, кой знае защо, към другите планети. Там е работата, че долетя.

Долетя и започна да дава автографи. И цялата вековна мечта за друг, непостижимо необикновен свят бе рухнала. Цялата тя бе сведена, общо взето, до едно нормално интервю:

— Е. как сте?

— Добре.

— Разкажете на слушателите как постигнахте такива резултати.

— Отначало нищо не излизаше, но после...

Струваше ли си да се мечтае за долитането на марсианеца, за да чуем разговор като този:

— А как сте с продуктите?

— Добре. А вие?

Ами „Аелита“?

О. господи! Трябваше ли да се чака толкова години срещата с пришълеца, за да видим по всички екрани този младеж, като когото ние си имахме колкото щеш.

Интересът към него се крепеше, докато още се чувствуваше това: ето, марсианец, а пък виж, същият като нас и още известно време, докато се очакваха сензационни съобщения. А когато започна нормална научна работа и стана известно, че техният живот се различава от нашия по съвсем несъществени детайли, като си спомним, че става дума за друга планета, всички разбраха — нищо не беше се случило. И това беше най-страшното.

Вие прекрасно помните как всички преживяха една тежка, с нищо несравнима психическа криза.

Разбира се, всички отдавна вече бяха разбрали, че няма защо да се чакат милости от природата и прочие и че човек трябва сам да усъвършенствува себе си и живота си, без да разчита на варягите. Всичко това е така. И изглеждаше, че сме се примирили вече. Всичко това е така, но ни се струваше, струваше ни се, все пак... Изведнъж бяхме открили, че в душата на всеки е живяло, а сега умира едно дете. Което е вярвало в Дядо Мраз и Снежанка, вярвало е в необикновеното. А сега долетя един обикновен младеж и илюзията рухна. Пристигна младежът и донесе някои и други новости в техниката, съобщението, че с продуктите не са зле и членският внос на профсъюзите е внесен за отчетния период, има, разбира се, някои и други неуредици, но, общо взето, работите вървят добре и с дружни усилия в близките хиляда години ще се избавят от недостатъците.

Светът остаря някак изведнъж за няколко дни.

Добре. Детството мина. Но настъпи зряло мъжество. Трябваше да го приемем, да се примирим и да мислим какво да правим по-нататък.

Сега трябва да се върнем към този проклет клоун Памфилий.

Вие, разбира се, помните какво казваше той за онази древна скулптура?

Това, което той казваше, е доста добре известно, тъй като на времето над него много се смяха.

Той казваше, че всеки образ, родил се в мозъка на човека при известни условия, може да се материализира в реалния живот самостоятелно, тъй като ще бъде създаден по същите закони, които са го образували в мозъка на човека.

Е, посмяха се и забравиха.

И само Гошка свято вярваше в това.

Отначало и ние не придадохме значение на казаното от Памфилий. „Нищо — помислихме си. — От всичко това ще се получи стих или песен. И Гошка ще се освободи.“

Практиката показва обратното.

Оказа се, че още малко го познаваме. А кого познаваме добре, бих искал да попитам? Може би себе си познаваме добре? Пошегувах се, разбира се.

Не излезе нито песен, нито стих, а дойде писмо от Катя, жена ми.

Тогава бях в една много сложна командировка и както винаги завършвах монтажа на една както винаги удивително прекрасна схема. Колко такива съм ги скалпил през живота си една от друга по-хубави, но нищо съществено в мирозданието не бе произлязло от това. Действително този път изглежда наистина имаше нещо ценно и затова ми беше трудно да се измъкна. А трябваше. Защото в писмото пишеше:

„Пристигай, Гошка загива.“

Да, не се получи песен.

Този път песента се беше обърнала с острието си навътре и Гошка загиваше.

Загиваше, защото всичко излезе лъжа.

Нима така си бе представял той това долитане?

Всичко друго би могъл да си представи, само не долитането на този обикновен марсианец, на когото всички така се зарадвахме, а после се постаряхме да забравим и него, и разочарованието си. Нищо. Всичко мина. Но на него не му мина.

Сега трябва да разкажа за онзи фокус, който той беше направил с нас преди много години.

Когато Гошка стигна до мисълта, че образът възниква в мозъка по същите закони, по които възниква и неговият жизнен прототип и значи всичко, което възниква в мозъка, може при известни условия да се повтаря в живота, той се зарадва и се успокои.

Ами че как? Щом изобретателят си представя във всичките му детайли двигателя, който никъде не е можел да види, този двигател може да се построи и ще работи. Тук наистина се намесва волята и в момента на въобразяването, и в момента на въплъщаването. И за това този пример е елементарен. А образът възниква, независимо от волята и материалното подобие на този образ трябва да възникне независимо, значи, трябва да се чака, докато законите, които са извикали в мозъка този образ, сами създадат неговия реален прототип. А колко трябва да се чака? Може би животът ни няма да стигне? Може би. Понякога самото чакане е героизъм.

И Гошка чакаше тази жена, която беше долетяла и отлетяла обратно, оставяйки след себе си замайване и мъка. Но годините минаваха, хората се занимаваха с делничните си работи и очакването ставаше нелепо. Меняха се възгледите, правеха се открития, вятърът се въртеше по своя път, а Гошка чакаше. Вече се превръщаше в анахронизъм.

Човечеството отрезвяваше, а „рицарят Гринвалс седеше върху камъка все в същата поза“ и Козма Прутков му се присмиваше.

И тогава, преди много години, ние, както сега, дойдохме при Гошка и също веднага разбрахме, че работата е лоша.

Очите му трескаво блестяха, лулата му гаснеше и за една щипка тютюн изхабяваше половин кутия кибритени клечки.

Стаята му беше чисто подредена, на масата имаше цветя и след всяка фраза той се озърташе към вратата. А когато мълчеше, лицето му имаше такъв израз, сякаш говореше бързо и жално.

Тогава му казахме почти същото, което и сега:

— Гошка, свършвай с тази работа. Фантазията си е фантазия, но трябва да се занимаваме със земните работи. Погледни се — приличаш на ненормален.

— А какво е норма? — попита той и погледна към вратата и се надигна.

Ние също се озърнахме. Врата като врата, бяла и убедителна.

— Кого чакаш? — попитахме ние.

— Нея — отвърна той.

Помня, започнахме да го разпитваме за нещо, но чухме от начало едно мърморене, а после той изтри лицето си и започна да разказва спокойно и някак учудено.

От нас тримата най-много на Гошка беше присъщо интуитивното мислене. Във всеки случай у него тази трета сигнална система работеше по-често и догадките му бяха по-неочаквани, отколкото при нас. Оправдаваха се и се потвърждаваха и най-странните му идеи.

Не става дума за нашумялото негово предсказание във връзка със златните рудници в района на Джиланчик. Това беше, когато още се занимаваше с търсенето на дявола, а намери огледалото. Всички тогава се отнесоха към тази догадка като към поредна мистификация. А когато след известно време тук намериха най-мощните златни залежи на земята и в „Комсомолска“ се появи статията — „Съкровищата на червените пясъци“ — за неговата догадка се постараха да забравят.

Но съвсем да го забравят не им се удаваше и отношението към Гошка беше странно, някак си раздражено боязливо. Че не може човек просто така, за нищо и никакво, без всякакви изходни данни да предскаже едно геоложко откритие. И не че направи геоложко откритие, а предсказа самата възможност за откритието.

Но цялата работа е в това, че интуицията съвсем не е отсъствие на изходни данни и факти. Просто тя се обляга на толкова тънки факти и връзки, че те направо влизат в подсъзнанието, отминавайки размишлението, и затова изглежда, че са взети от тавана.

Той погледна в тавана.

— Не ви ли се струва, че това ще стане след няколко минути... може би вече е станало... — каза той със зловеща убедителност.

— Не се побърквай...

— Не забелязахте ли днес странна многолюдност по улиците? — попита той. — Отговаряйте, без да усуквате, е?

Ние мълчахме.

— Забелязали сте, разбира се — каза той. — Само че ви е страх да си признаете.

Наистина бяхме забелязали и затова сега започнахме да се плашим.

— Неопределени слухове — каза Гошка. — Неопределени слухове. Пътувах с такси и младата шофьорка ми разказа за пункта, към който трябва да полети в случай на война. Разбирате ли? — попита Гошка.

Мълчахме.

— После един милиционер спря таксито — каза Гошка. — Това беше началото на паниката. Градът сега е като огромен хотел. Всички знаят какво да правят в случай на въздушно нападение. А в действителност това е долитане на пришълци. Аз веднага се досетих. А после предадох по радиото, че населението трябва да бъде готово за атомни взривове или аниhilация... Гледайте сега как се развиват събитията... Мъчителен ужас пред краха на човечеството и в същото време зловещо любопитство, което забелязах у околните и което се предаде и на мен... После това предупреждение по радиото — промъкнаха се... тоест някъде на Запад взели техните ракети за враждебни земни и по всички изчисления на плоския разум те трябва да бъдат посрещнати лошо, тъй като е изчислено и потвърдено, че ще донесат гибел... Затова се водят авангардни боеве и някои от пришълците са унищожени и сега приближават отмъстителите.

Фосфоресциращо облачно нощно небе и чувство, че някъде вече се водят боеве...

Нощ. Изведнъж всички се вледениха. На небето светна кръг с размазани краища... Застана на фокус — светец часовник...

Една стрелка тръгна по кръга: показват ни колко остава, досети се някой... И изведнъж всички разбраха и се вледениха.

„ТЕ вече показват колко ни остава.“

Колко ни остава: до срещата или изобщо да съществуваме?...

Човек се бори не толкова с природата, колкото с плодовете на собствената си фантазия. Които впрочем също са природа.

Когато ракетата кацна, люкът се отвори и излезе ТЯ.

Същата като преди 12 хиляди години. Глупости. Не стана нито атомен взрив, нито аниhilация. Нищо не се случи, ако не се смята ударът от красотата, който почувствуваха всички, дори тези, които през целия си живот не бяха произнасяли тази дума, дори ледените красавици на сезона почувствуваха това, дори старците, интересувачи се само от омлет, дори кретените, които си човъркат носа, почувствуваха този удар на разбиране, тази безспорна и безпогрешна красотата.

Особено безсловесно разбиране, безпогрешност, разтапяща нежност се излъчваха от нея като сияние. Дори тези, които стояха далече в тълпата, дори тези, които гледаха по екраните на телевизорите разбираха, че кожата на ръката ѝ е като вятър.

Засмя се.

„Сега“ — каза тя и всеки чу това на своя език.

Допря ръка до челото си. Започна бавно да говори.

Тълпата притихна.

Вибриращ глас.

Отмести услужливо подадения ѝ микрофон. Гласът ѝ без усилие достигаше до всеки. Изглежда усилването ставаше по някакъв друг начин. Всички разбраха: никаква вражда няма да има, тя презира стрелбата, ТЕ вървели към това, предполагали страха и грешката.

Приблужи се към една клетка с ревящи зверове. Откъде е тази клетка ли? Ракетата меко, без да раздвижи водата и без да изплаши лебедите, бе кацнала сред езерото в Московския зоопарк и патенцата на жълти ята полетяха към нея.

Тя отвори клетката. Ужас обхвана хората.

Лъвовете с рев се хвърлиха навън, тежко събаряйки се един друг, и с вой започнаха да припъзляват към нея — сякаш я познаваха.

Крокодилите със сумтене пълзяха към нея, скърцайки по пясъка, който триеше люспестите им коремни. Предният си отвори устата като при прозявка. Тя сложи между челюстите му тънката си ръка. Той не си затвори устата. Тя се засмя и огледа всички.

В тълпата се чу стон. Хората започнаха да коленичат...

— Престани! — викна Костя.

Памфилий млъкна. По страните му се стичаха сълзи.

— Психопат ненормален — каза Костя. — Ти си съвсем побъркан. Да поговори човек с теб и сам ще се побърка.

— Откъде насъбра всички тези подробности? — попитах аз.

— Видях ги — каза Памфилий.

— Къде?

— Вътре в себе си.

— Бълнуване.

— ... И навън — каза Памфилий. — Нали видяхте тълпите по улиците?

— Днес е празникът на авиацията — каза Костя. — Гошка, опомни се...

— Да, празник на авиацията — каза Памфилий. — Чакай, дай да довърша. Историята не е довършена... След като ви разказах всичко това и вие ме сметнахте за побъркан и аз ви отговорих, че всичко това е просто фантазия, а малко ли фантастика се печата днес, и вие се съгласихте — след това ние включваме радиото и дикторът ще каже: „Предаваме извънредно съобщение — и гласът му е задъхан. — Президиумът на Академията на науките — ще каже дикторът — съобщава, че радиотелескопите са открили междупланетни кораби и те се приближават...“

Той млъкна. И не знаехме какво да кажем на това. Как се вкопчваше той във фантазията си! И нас вече включи в нея, и ние станахме вече елемент от разказа. Но това все пак беше разказ. Както казваше Альоша, разказът — това е всичко, което е разказано. Навън беше бял ден. Реалният живот шумеше навън, а тук един нещастен момък се мъчеше да материализира фантазията. Защо?

— Защо?

— Обичам я, братлета — каза той. — Ето каква е работата.

— Кого, чудако?

— Онази, която ще долети...

— Добре — каза Костя. — Тогава няма изход. Освен към безумието. Ставаш маниак, Гошка. Да се върнем към реалната, действителност.

Той включи радиото. Обикновено московско радио.

— Ето, послушай реални новини — каза той. — Кой къде какво е посял и какво е поникнало от това. След всички болезнени глупости това звучи като райска музика.

И изведнъж дикторът, истински диктор, а не измислен, истинският московски диктор съобщава за непонятни сигнали от космоса, притежаващи периодичност от сто и няколко дни. И че между всички хаотични сигнали от космоса това са първите сигнали с устойчива характеристика. И че много съветски учени не изключват възможността за техния изкуствен произход... Всички вие, разбира се, помнете това съобщение. Обидно е само дето никой сега няма да повярва, че Гошка ни разказа фантазията си за съобщението, преди то да прозвучи по радиото.

Ние нищо не разбихме. Това твърде много напомняше продължение на разказа на Гошка, ѝ ни се искаше да се събудим.

Погледнахме Гошка. Той се смееше. Муцуната му беше спокойна и доволна.

— Ето — каза той дружелюбно. — Нали ви казвах, а вие не вярвахте. Аз знаех, че днес трябваше да се случи нещо такова.

Поглеждайки лицата ни, той каза:

— Пийнете си водичка. Ще видим кой от нас е психопат. Да отидем някъде да си поръчаме и да изядем едно голямо ядене. Умирам от глад.

Той се протегна с прачене.

— Не съм горд — каза той. — Сега мога да почакам колкото трябва. А вие сте тъпаци, братчета — зайчета. Сами измислихте третата сигнална система, а ви е страх да я използвате. Едва не ме объркахте.

Ето как беше преди много години. Така хубаво започваше. А какво излезе?

Случи се най-фантастичното — долетя този научно-промишлен марсианец.

— И кое е хубавото? — питаше Гошка.

Добре, време е да се разделяме с детството. Имам предвид детството на човечеството.

Между другото този тип, моят бъдещ асистент, изпратен кой знае откъде и кой знае от кое началство, така си седеше в ъгъла, където го настаних със списанието. И ни беше съвсем ненужен сега и само моята

вродена учтивост не ми позволяваше да го попитам веднага какво всъщност търси тук и защо не е дошъл да ми се представи в лабораторията.

— Слушайте, вие защо дойдохте тук? — попитах го аз.

— Казаха ми да ви намеря и аз ви намерих...

— Имали са предвид лабораторията.

— Никой не ми е казал това — отвърна той.

— А вие сам не можахте ли да се досетите? — попита Костя. Той сви рамене. Започна да ме вбесява този жест.

— Боя се, че няма да се сработим с вас — казах аз.

— Защо? — попита той.

— После ще ви обясня — рекох. — Прочетохте ли това, което ви дадох?

— Да.

Бях му дал статия, в която убедително се доказваше, че въпреки развитието на кибернетиката, човек трябва да мисли.

— Съгласен ли сте с това, което е написано там? — язвително попитах аз.

Той сви рамене.

— Свива рамене — каза Костя. — Защо свивате рамене?

— Вие ме попитахте съгласен ли съм... — плахо каза той.

— Е, и?

— С това движение исках да покажа, че не съм разбрал...

— Какво не сте разбрали? Съгласен ли сте или не?

— Аз не разбрах това, което прочетох... — тихо отвърна той.

— Не разбрахте това, което прочетохте?... А какво, собствено, има там за неразбиране? — попитах аз. — А защо, собствено, държите списанието наопаки?

— Вие така ми го дадохте... — плахо каза той.

Както взел списанието обърнато наопаки, така се и мъчил да го чете. И нищо не разбрал. Гледахме го зашеметени.

— А... защо, собствено, не сте го обърнали?... — тихо попита Костя.

Той погледна Костя от долу на горе, плахо се усмихна и сви рамене.

Тогавя Гошка скочи от тахтата, хвана го за яката, измъкна го от стаята, повлече го по стълбата и го изхвърли на улицата.

После се върна, попипа стените, масата, побутна тежкото кресло, сякаш искаше да се убеди, че всичко стои здраво на мястото си.

— Не обичам фантастиката — каза той и изтри ръце о панталоните си.

Костя се обърна от прозореца.

— Чака долу — съобщи той — Прави някакви знаци.

— Разбери какво иска — казах аз.

Костя отвори прозореца.

— Какво искате? — попита той.

— Забравих си у вас такето — отвърна асистентът.

Гошка сграбчи такето и го запрати навън.

— Не човек, а марсианец някакъв — изрече той.

Звънна телефонът и Гошка взе слушалката.

— Тебе търсят — каза ми той. — Началството.

— Какво са се побъркали всички? Имам почивен ден... Слушам.

— Е, как е? — попита гласът от слушалката.

Беше академик Супрунов от отделението по биофизика.

— Какво — е, как е?

— Как ви се видя новият ви асистент?

После ми обясни всичко, какво и как и защо било нужно всичко това и излизаше, че аз съм си изпросил такъв асистент, защото работата ми по разшифроването на сигналите на мозъка изисквала точно такъв асистент. Не съм можел и да мечтая за такъв като него.

— Братлета — казах аз на момчетата. — Братлета... Гошка, знаеш ли ти кого си изхвърлил зад вратата?

— Кого? — попита Костя.

— Марсианеца...

— Затова лицето му ми се стори познато до отвращение — каза Гошка.

ЗДРАВЕЙ, АВРОРА РАЗКАЗВА АНОСОВ. КРАХ ТРЕТИ.

Погледнах си часовника и веднага забравих колко е часът.

Съвсем ясно е, че днес няма да долетят.

Бодливите звезди мърдаха в черното небе. Коритото на локационната антена се въртеше бясно.

Да чакаш и да догонваш, е най-трудно, да чакаш и да догонваш. Бяхме отишли доста напред и изглежда ги бяхме догонили. Сега оставаше само да чакаме.

Целият свят чакаше. И ние чакахме. След всичко, което се случи с първия долетял марсианец, имахме всички основания да чакаме. Сега, когато трябва да долетят и вече не е възможно да се повлияе на събитията, особено важно е да си припомним всички подробности на случилото се в тези последни безумни няколко часа.

Отначало нищо не се забелязваше. Отначало изглеждаше, че този калпав марсианец не е чак толкова калпав.

Аз съм човек реален, не съм фантазьор. При мен — речено — сторено. И аз си имам една идея, която мъкна през целия си живот. Само че за разлика от Костя и Памфилий моята идея е практическа.

Същността на работата се състои в следното. Хората трябва да се разбират един друг. А кое у човека е за разбиране? Езикът на думите? Езикът на жестовете? Езикът на мимиките? Тоест разбирането на човек с човека се крепи както преди на догадки. Преценяме жестове, симптоми, статични признаци, търсим подтекста на думите, досещаме се какво означават те в действителност. Хаос, дисхармония.

Да разбереш — значи да опростиш.

Да разбереш себе си — значи да опростиш себе си. Оттук започва цялата кибернетика — от идеята да се сведат функциите на мозъка до обикновените „да“ и „не“. За частни задачи на изчисление и управление става, за открития — не.

Да се задълбочим. Машината винаги облекчава усилията. Значи, ясно е едно: на човека му е трудно достатъчно бързо да отговаря „да“ и

„не“. А защо? Защото най-трудното за човека е да направи избор. Дори и най-малкият избор за него е една микротрагедия. А защо? Защото всичко, което съществува, е нужно за нещо.

Изборът е относителен. Във всеки вариант има „за“ и „против“. Затова правдивото решение е извън рамките на противоположните доводи. Но преди всичко то трябва да узрее, а това винаги е трагедия. Вредността или ползността на всеки избор е относителна и човек смътно чувства това и го обхваща едно противоборство на желанията. Роботът няма никакви желания, та решението му е мигновено. Желания няма, но няма и съвест.

Още не знаем какво са желанията, но знаем, че ги има. Мъчим се да разберем причините за желанията, потребностите, но същността им е една — човек е нещастен, ако те не са удовлетворени.

Желанията ни се изпълняват и ние пак сме нещастни, тъй като най-често резултатите не ни удовлетворяват.

И много често изпитваме щастие тогава, когато съвсем не очакваме това. Тоест удовлетворени са някакви наши съкровени желания, за които и понятие не сме имали.

Не се знае как ще започне да се държи човек, сблъсквайки се с един и същ факт. Какво означава това? Че човек е нестабилен, че е нещо като мъглата или брауновото движение? Не. Няма нищо по-стабилно от човека. Само че неговата стабилност е от най-висш порядък. Всички негови безбройни, невъзможни за отчитане реакции осигуряват основната му стабилност, която го прави човек и безпогрешно го отличава от всеки животински вид.

Кое ли е това отличие?

Не ви ли се струва, че единственото нещо, което прави човека човек, съвсем не е способността му да изчислява и да анализира и да прави избор — това умеят да правят и машините, неприспособимостта му — това умеят дори и бацилите, не ви ли се струва, че само способността на човека да съчувствува, разпростираща се върху околните, го прави човек?

Ще кажете, че и това е мисъл и значи — опростяване?

Да, но само дотолкова, доколкото е изразена с думи.

Изберете, който и да е термин, наречете това чувство нежност, етика, душевност, състрадание, милосърдие, съвест, взаимно разбиране, с каквато искате дума наречете това чувство —

наблюдението ще си остане вярно: всичко човешко у човека е свързано с това, всичко животинско или машинно — с отсъствието на това. На кое това? На човечността. На човечността!

Та не може ли, запитах се аз, без да се чака да стане известен механизмът на човечността, да се измисли механизъм, който да улавя и използва симптомите на хуманизма? Щом съществува това чувство — то трябва да има и симптоми.

Всяко чувство е процес, тоест някаква енергетика и следователно на изхода му винаги има изменение на биотоковете. Значи, те могат да се запишат, може да се получи енцефалограмата на всяко чувство, в туй число и на главното — на това.

Щом може да се запише енцефалограмата, тя ще може и да се възпроизведе. Ще може да се построи генератор, способен да предава на разстояние сложната звъняща енцефалограма на човечността и тя ще наслабва синусоидата си върху целия спектър на човешките биотокове и ще предизвиква резонанс и ще отеква като ехо в човешката душа и, значи, тази задача с цялата си сложност е чисто техническа, а това вече е по моята част. Така си мислех.

„Слушайте — мислех аз — а нима не се занимаваме с това ежедневно? Нима цялата педагогика, възпитанието, училището, семейството още от детството ни не се занимават с това? Само че те го правят с думи, звуци, цветове, които извикват образи, а аз ще мина без междинно звено и, значи, ще мога по-просто да стигна до големи дълбочини и да направя рефлекса на човечността устойчив като необходимост.“

Но тук пред мен застава друг въпрос. Откъде да се вземат образци?

Кой ще се реши да направи енцефалограма на един човек еталон за всички останали? При всички случаи си остава съмнението: а няма ли по-висш образец? И освен това, къде е доказано, че самата човечност е статична, не се изменя, не еволюира? Къде е доказано, че във всяко следващо поколение не може да бъде достигната по-висша степен? Кой ще се реши да спре този велик процес и да вкара човечността в един, макар и най-просторния калъп?

Така възникна въпросът за последствията.

Днес вече не може да се пренебрегне етическият смисъл на науката изобщо и на всеки експеримент в частност. Разбра се най-после, че научното откритие, изобретението не са неутрални. С чука може да се забие гвоздей, но може да се пробие и глава. Важното е в чии ръце е чукът.

Науката не може да се спре, но учените поумняха и никой вече не започва експеримент, без да предвиди „фулпруф“, защита от глупака, без да разработи техника на безопасността.

Как трябваше да постъпя аз? Как да премахна противоречието между необходимостта да се провери тази идея (твърде примамливи бяха последствията) и необходимостта да се обезопаси човечеството от тази идея (твърде страшни бяха последствията)?

А се намери много прост изход. Ето каква е моята задача, лично моята конкретна задача, като на учен. Моята задача е: да монтирам генератор, способен да задушавашинусоидата на безчовечността. Това е всичко.

Ето и изхода от противоречието между науката и етиката.

Не трябва да се създава единен еталон на човечността и така да се спъва нейната еволюция. А трябва да се задушавашинусоидата на безчовечността и така да се спъва нейната еволюция.

Да създават идеали — това е работа на откъсналия се от земята Памфилий и държачия се за земята Якушев. Аз не съм художник. Не е моя работа да създавам идеали. Моята работа е — да оплевявам всичко, което пречи на техния цъфтеж.

Кой ще ми помогне в тази работа? Човек, комуто е най-лесно да види отстрани земната норма, човешкия вид като цяло и който, от друга страна, сам по нищо не се отличава от нормалния човек. Кой е той? Познахте. Марсианецът.

А сега трябва да разкажа за четиримата младежи, заради които всичко свърши благополучно. Ако, разбира се, може да се смята за благополучен един несполучлив експеримент.

Главната сред тези четирима беше една гъркиня. Тогава още и понятие си нямах, че е стара позната на Костя Якушев.

Беше с буйни коси, с огромни, полуогнени, полумеланхолични очи. Устата ѝ винаги беше полуотворена.

Понякога като се втренчи, и гледа. И не можеш да разбереш мисли ли за нещо или просто чака кога най-после ще си идеш.

Отначало всички я смятаха за глупава. Но това бързо мина.

— Теле — каза нашият сътрудник Кожин. — Втренчила се и гледа. Интелект на точката на замръзването.

И още много неща каза. А после още по-интересно заговори. Всички забравихме дори за какво се беше разприказвал. А когато стана съвсем интересно и той вече одобрително я поглеждаше и си мислеше: ето най-после нещо живо в очите ѝ — точно в този момент тя се усмихна и го попита:

— Стараеш ли се?

И после си тръгна и откъсна едно стръкче трева, дълго-дълго. А ние я гледаме как върви, изнесла далече назад сгънатата си в лакътя ръка, тъй като тревичката беше дълга-дълга, а тя беше стиснала светлото ѝ връхче с устни.

Как вървеше. Да бяхте видели как вървеше! Кожин беше бледен.

Той пак се разприказва за нещо, но Толич каза:

— Кой знае защо беше интересно да те слушаме, докато тя беше тук. Сега не е интересно. А може би си глупав?

Кожин тогава се обърна и си отиде. От Толич винаги могат да се очакват нелепи изводи. Той с това се славеше.

А как танцуваше! Боже! Разпуцаше тежкия сноп коси, тръсваше глава и те се разпиляваха по гърба ѝ, Грива! И тогава започваше да танцува. Китките на ръцете ѝ, изнесени встрани, крачките ѝ дълги, завъртанятията ѝ — не можеш да ги проследиш, талията ѝ — като тръстика. А в очите пак никакъв израз. Не можеш да разбереш — интересно ли ѝ е, че я гледат, или просто чака кога ще се изморят да я гледат и ще се разотидат. И през цялото време една летяща грива от коси.

А, общо взето, тя не се надуваше, не беше обидчива или саможива. Дружеше с три момчета. Най-неинтересните от всички, които някога сте срещали в живота си. Понякога бихте могли да ги видите четиримата. Тогава тя слагаше ръка на рамото на някой от тях и четиримата те гледаха.

Най-много дразнеше това, че ей така те разглеждат, преценяват те и си отиват. И не че при това многозначително ще се погледнат или после ще си кажат дума за теб, ще те обсъдят. Не. Те просто имаха

еднакво мнение за всичко. Затова ще те погледнат и ще си отидат и всеки от тях ще е сигурен, че всички имат едно и също мнение. Ама че кучета!

Би могло да се помисли, че насаме водят съдържателни беседи — разказват си сюжети на филми, задават си въпроси „Как прекара деня?“ или: „Харесват ли ти новите стихове, напечатани във вестника?“ Не. Насаме и четиримата не водеха съдържателни беседи. Не водеха и несъдържателни беседи. Не водеха никакви беседи. Мълчаха.

Би могло да се помисли, че вече са си разказали всичко. Не. И понятие си нямаха от миналото един на друг. Това точно се знаеше. А може би ги свързваше някаква тайна! Или се бяха родили в една къща или в един родилен дом? Или родителите им бяха загинали, завещавайки им... Общо взето, всяко предположение, което би могло да ви дойде на ума по отношение на това, защо беше тя с тези три момчета, най-неинтересните от всички, които някога съм познавал, имаше отговор „не“.

Запознахме се с цялата четворка на един остров. Това лято реката беше сива. Праскахме волейбол в кръг. После се появи тази четворка. Някога, много отдавна, ходех на лекции по история на киното само за да погледам стари филми. Знаете ли, такива едни старинни звукови филми, където играят още обикновени живи артисти като в театъра, без да разбират, че театърът е ежедневна игра, лентата е нещо машинно, нещо като живопис или скулптура. Чудно. Но малко ли неща сега са ни чудни. Сега например ни се струват чудни старите обтекаеми форми на колите. Помня, че ги правеха такива заради скоростта, сякаш не могат да сложат по-силен мотор. Там видях един исторически филм, казваше се, струва ми се, „Богдан Хмелницки“, да, точно така. Там имаше един кадър, когато глашатаите обявяваха: „Татарите са на острова!“ — и се, показваха татарите, вървейки разпръснато нагоре по брега. Ето така тези четиримата вървяха по брега, леко наведени напред, когато ги видяхме за първи път. А ние си играехме волейбол и на нея — нула внимание, извънредно забележителна беше тя и немислимо ярка. Във вестника имаше нечия рисунка, портрет на „Мис фестивал“, кубинка от последния международен фестивал, помните ли? Ето на кого приличаше тя.

Когато после намерихме тази рисунка у Кожин, веднага всички се досетиха защо я пази.

После като свърши работата и всички си заминахме от острова, мислех, че повече няма да ми се наложи да имам работа с нея. Но ето че сега, когато апаратурата беше завършена и стоеше въпросът за експеримента прехвърляйки в ума си картотеката на хората с необходимите данни, картотека сто пъти прекарана през статистическите машини, все по-често се натъквах на една група от четири фамилни имена, трите, от които бяха мъжки, а едното — женско.

И чак в последния тур на подбора, когато трябваше от десет да избира един абсолютно нормален човек (за да мине експериментът чисто, трябва винаги да имаш работа с нормата), реших на края да погледна снимките. Тъй като външният вид също имаше значение (Костя например предлагаше да започна подбора от външния вид, но аз не се реших). Когато погледнах снимките, веднага ги познах и четиримата. Нея и трите най-скупни, обикновени до втръсване момчета.

„Слава богу — помислих си аз — поне тези тримата не съм длъжен да взема.“ Въпросът за единствената кандидатура бе решен веднага.

Не, не защото тук е имало някакви лични мотиви, точно нормата не обичам, Костя обича нормата, аз обичам изключенията, обичам Катя, това е жена ми. Изборът ми падна на тази девойка, тъй като освен всичко останало, беше гъркиня. А вие сами знаете — у всеки от нас има тайно почитание към човешката порода, създава най-високата норма, типа. А аз исках да предвидя всичко.

И предвидих всичко. Освен едно. Не предполагах, че ще откаже да проведе опита без унилата си свита.

Отказа категорично.

А те мълчаха и ме гледаха сънливо и разбираха нещо свое, непонятно за мен, и пак бяха съгласни един с друг във всичко и аз се чувствах идиотски.

Беше извършена огромна работа, дори ме е страх да кажа колко години, сили и средства прахосахме за този експеримент. Само среднестатистическият подбор струваше..., няма да назова сумата... И изведнъж тази особа заявява, че отказва и поставя глупаво условие.

Все едно първият космонавт да заяви преди полета, че ще полети само с добрите си приятели, иначе се отказва.

Какво ми оставаше да правя? Плюх и се съгласих. В края на краищата не е ли все едно — един или четирима. Това почти няма да изисква разходи.

Започнахме с марсианеца да подготвяме апаратурата.

Той каза:

— Най-напред ще опитаме върху себе си... Да не навредим на другите.

Това ме трогна. Я го вижте! Пришълец, може да се каже командирован, какво го засягат нашите земни работи, защо му трябва да се бърка в експеримент, чиито резултати са неизвестни?

Ако не бях го опознал през това време и не бях го обикнал, веднага бих му казал „не“. Защо в този чисто земен опит да се забърквам с един неизвестен (щях да кажа човек) марсианец?

Така каза и гъркинята, макар че никой не я питаше.

— Не го забърквайте в тази работа — каза тя. — Кой го знае какви биотокове има.

— Глупости — казах аз. — Той по нищо не се различава от човека. Това показаха обективните изследвания.

— Там е работата, че са обективни — каза тя.

Ядосах се. Съвсем не можех да разбера и да оправдая откритата ѝ неприязън към марсианеца. Вглеждах се в него през цялото време и с изключение на някои странности като например това, че не правеше нищо без разрешение, не можеше да направи ни крачка, без да попита: ще разрешите ли? — което, впрочем, се обясняваше със страха му да не наруши някои земни правила или привички — и всички го бяха обикнали за тази му мекота и тактичност и обслужващият персонал беше направо във възторг от него, аз го бях обикнал за неговата любезност — нищо лошо не можах да забележа през цялото време. Но на мен ми е ясно, разбира се, че каквото и да напиша и каквито и доводи да привеждам сега в полза на марсианеца, всеки, който чете тези редове, вече е нащрек, доколкото тази красива мълчалива девойка се е изказала за него неодобрително.

А какви изследвания трябваше да проведат — субективни ли? Проведох ги и видях, че той е един малко безинициативен обаятелен младеж, който е донесъл от другия свят колосално количество устна информация и с нея сега се занимават учените от целия свят, а конструкторите изследват малката ракета, която не може да се върне обратно. Видях, че в негово лице сме се сблъскали с едно абсолютно доверие към нас. И ето сега, когато той, трогателно самотен на нашата земя, ни предлага изследване на биотоковете на своя мозък, кой знае защо ние трябва да сме нащрек повече от него и да му отвърнем с недоверие. Нелепо и некрасиво.

— Съгласен съм — казах аз. — Да опитаме върху себе си.

Разбира се, в това имаше елемент на риск. Взаимно да запишем характеристиките на мозъците си не представляваше никаква опасност. Опасно беше да предадем един на друг усилените си енцефалограми: не се знае какво поведение ще има мозъкът при сблъскване с непознат спектър на излъчване. Но съдейки по всички предварителни изследвания, показателите на неговия мозък принципно по нищо не се различаваха от показанията на нормалния човешки и освен това можеше да се започне с малка мощност на предаване, добре бяхме обмислили системата за автоматично блокиране, в случай че мозъкът на изпитаемия прояви, макар и малко неудоволствие по време на експеримента. Накратко — предвидено беше всичко възможно по въпроса за безопасността на експеримента. И онази микроскопична доза риск, която още оставаше, не можеше въобще да се сравнява с възможността аз пръв да видя образите на чуждия свят. Ето с какви чувства започнах този експеримент, завършил така печално.

Ето описанието на това как свърши експериментът. Мързи ме пак и няма защо да преразказвам цялата верига от дребни събития, които постепенно предизвикаха в душата ми чувство за досадно стоене нащрек и желание изобщо да се откажа от този замисъл. Не можех да се откажа, ако не исках да унижа в свое лице целия човешки род.

Всичко, което трябва, ще разберете по-нататък, за това веднага преминавам към онова, което се случи след експеримента, пропускайки несъщественото.

Когато всичко бе свършило и се гледахме зашеметени един друг като хора, видели случайно през ключалката нещо неприлично, не можахме да заговорим веднага.

Накрая той прекъсна мълчанието.

— Това ти ли беше?

Отдавна вече бяхме на „ти“.

— Аз. А това ти ли беше? — попитах аз.

— Аз.

— Не е особено добре — казах аз. — И не е много интересно.

— Да.

Чуваше се как снегът драска по стъклото.

— Не мога да се смятам за лош човек — казах аз.

— Аз също — каза той.

— Малко ли следи от избор и отхвърлени желания може да предизвика една насрещна енцефалограма. Нито един експеримент не е защитен от влиянието на експериментатора. Нова къща не се строи с бели ръкавици. За да постигнат два мозъка, две личности разбиране, е нужна търпимост. В миналото има не само вина, в миналото има и беда. Не бива да се живее без доверие в бъдещето. Не бива да чакаме всички да станат ангели, за да започнем да живеем добре. Главното е — да чистим авгиевите обори на душата си.

Той нервно се засмя.

— Не ти ли се струва, че тук става дума за нещо повече от постигане на взаимно разбиране? — попита той.

— Друго нищо няма тук. Не е толкова малко, а? — казах аз. — Какво имаш предвид?

— Миличък мой — каза той — става дума за власт над света.

Така-така...

— Т-ю... — казах аз и повече нищо не можах да кажа.

Той помисли.

— Винаги съм знаел, „че ти общо взето си ограничен човек“ — каза той.

— Аз също — отвърнах. — Но мен това ме задоволява. А ти как си представяш властта над света и изобщо какво значи това?... И изобщо за какъв дявол ни е нужна тя?

— Добре, за последен път ти предлагам — каза той.

— Какво ми предлагаш? Власт над света ли?

— Да.

Тук се засмях.

— Целият свят, нали? И да имаме власт над него?... Добре, хайде. Как си го представяш ти?

Той замислено си почеса носа.

— Да записваме това, което е в нас, не е интересно — каза той. — Тук си прав. Не сме деца. Натрупал се е всякакъв боклук от обиди и прочие от този род. Интересно е бъдещето. А него трябва да си го представиш. Ако запишем това, което си въобразявам аз... или ти — добави той, след като помисли — идеалите си, как например аз си представям хубавия живот... действително... тоест всички потайни желания, всички възжеления, изобщо всичко — разбираш ли?

— Е, та... — жадно казах аз. — Продължавай.

— А-а — проточи той. — И тебе ли те зачовърка?

— Зачовърка ме — казах аз.

— Та ето. Ще можем да натрапим своя вариант на живот на цялото останало човечество... Нещо повече... Ще го заставим да иска да живее както на мен ми харесва. На тях ще им се струва, че е доброволно.

— Е, та...

— Какво „е, та“?

— А как ще го направиш?

— Дребна работа — каза той. — Изстрелваме няколко спътника и от тях ще ретранслираме едно поле над цялото земно кълбце.

Така и каза: „кълбце“. А аз си спомних как два часа вървахме до бензиностанцията по скрипящия сняг и каква огромна беше земята на залез-слънце, а бяха само шест километра. И изглеждаше, че земята е плоска както преди Магелан и колко беше приятно това.

— Представям си — казах аз.

— Да — каза той. — Ето така.

И се отдалечи към прозореца.

А зад прозореца под снежеца тичаха хора. Властта беше именно у тях. А сега, значи, властта ще бъде у нас. Никога не бях се замислял над това обичам ли хората. Не някого отделно, а всички вкупом. А сега изведнъж разбрах: обичам ги. Сега мога да направя така, че всички те да се отнасят към мен добре. Сега ще срещам само усмивки и всички

ще ме обичат, направо ще ме обожават и ще бъдат щастливи от това, че обичат най-много мен. Тогава сигурно ще престана и да работя, а само ще ходя по гости, ще се пропия сигурно, а?

— Чудовищно — казах аз.

— Защо? — попита той. — На тях ще им се струва, че е доброволно... А щом е доброволно, следователно ще бъдат щастливи... Знаеш ли какво?...

— Какво?

— Може да не се изстрелват спътници, а да се възползваме от вече летящите... Дяволски много ги има сега... Като начало... А после те сами ще ги изстрелват, доброволно. Представяш ли си?

— Не — казах аз.

— За какъв дявол?! Ти подиграваш ли ми се? Кажй направо?

— Не — казах аз. — Просто не мога да си представя какви ти са толкова идеалите, че да си струва трудът за тях.

— А ти напълно ли си щастлив? — попита той.

— А как ще бъде по отношение на взаимното разбиране? — попитах аз.

— Значи, не. А искаш ли да си щастлив?

— Всеки иска.

— Можеш да опиташ.

— Тоест?

— Сега — каза той.

Това не ми беше идвало на ум.

— А кой ще опита? — попитах аз.

— Да... там е въпросът... Който опита пръв, ще застави другия... и така нататък...

— Каква глупост — казах аз. — Е, да хвърлим жребий.

— Не... — каза той. — Аз не бих се подчинил на жребия... Това е сяпа работа.

Помислих си: къде се дъна неговата плахост, вежливост, почитателност? Та когато се появи, видът му беше такъв: с масло да ме ядете, всичко е наред, благоговей и това е. Да бяха го видели сега онези, които вярваха в ангелските му качества.

— Тогава не знам — казах аз.

Той целият трепереше. Устата му винаги е била малка и женствена. Сега така я беше стиснал, че беше заприличала на кокоше

дупе.

— Има един начин — каза той.

— Какъв?

— Борба.

— Способен ли си да се биеш с мен? — попитах аз с интерес.

— Да.

Той извади един пистолет и го насочи към мен. „Интересно откъде има оръжие?“ — помислих аз. Почти докосваше таблото с пусковите копчета.

— Глупак си ти — казах аз. — Махни се от таблото. Щом искаш да опиташ, опитай върху мен, дявол да те вземе.

— Наистина ли говориш? — попита той и вдигна предпазителя.
— Мога да проверя.

— Проверявай, като искаш — свих аз рамене.

Трябваше да съобразявам бързо. Но навън имаше сняг и вървяха хора. Топли, меки младежи и девойки. И всеки със своите желания. И като си помислих какво може да направи този измет с девойките... Или със стариците. Той никога не е обичал стариците. Той просто ще ги унищожи. Когато върви сама старица по улицата, иска ми се да плача. Спомням си за мама.

— Не се плаши — каза той с глас на силен човек. — Няма да те пипам. Наистина ли си съгласен?

— Наистина.

И веднага разбрах. Спомних си кого ми напомня той. Не е чудно, че не се досетих веднага. Разглезихме се, отвикнахме, изгубихме си имунитета. Прикрепихме този тип към признаците на бита, към канарчетата, към остарелите мебели. Еснафа. Ето кого ми напомня той. Озверелия еснаф. Резерв на фашизма. Най-загадъчният феномен на предишната историческа епоха. Последният социално-исторически тип. С изчезването на класите може вече да се говори само за психологически тип. И си помислих „Интересно е, дявол да го вземе, какво пък ако опитам?“

— Да опитаме — казах аз.

— Внимавай, без глупости.

— Глупости няма — казах аз. — Встъпвам в коалиция с теб. Винаги ще ти е нужен един умен помощник.

Той не заговори веднага. Отначало помълча.

— Сега вярвам — каза той.

— Господи, защо? — попитах аз.

— Виждам, че имаш реален интерес. Възможността да оцелееш те заставя да се съгласиш с ограничаването на възжеланията ти.

— Да, с ограничаването — казах аз.

— Не се измъчвай — доброжелателно и презрително каза той. — И без друго всичко това е временно. За мен то е само началото. После ще отлетя и ти ще станеш господар на земята. Е, разбира се, с подчинение на централната планета, която избира от Слънчевата система. А после в Галактиката. Земята, разбира се, е провинция, но още Юлий Цезар е казал: по-добре да си пръв в селото, отколкото втори в града. Така че не се огорчавай.

— Юлий Цезар е бил еснаф — казах аз.

— Каква е разликата? — каза той.

— А къде е гаранцията, че ще ме събудиш? — попитах аз.

— Чудак! Нужен ми е умен помощник.

— Дявол да го вземе — казах аз — сега вярвам. И аз виждам твоя реален интерес.

— Ето, разбра най-последно. Винаги ме слушай. Ще науча да живееш.

„Откъде е тази лексика у него? — помислих си. — Не. Не мога да се откажа от този случай. Представя ми се неповторим случай да съзра идеалите на еснафа не отвън, а отвътре. Именно идеалите. Не канарчетата, от които се страхувахме в миналото, не нижепоклонството пред вехториите, а свободата на волята на еснафа.“

— Добре — казах аз. — Слизам в мазето. Ще включа общия токопрекъсвач. А ти наблюдавай приборите.

Той вдигна пистолета.

— Не прави глупости.

— У бездарния човек съмнението се изразява в недоверие — казах аз. — Господи, с теб е невъзможно да се работи.

— Ще ти припомня това — просъска той.

— Ще ни е нужна всичката енергия, телефоните са изключени, оръжието и ключовете са у теб. Какви други гаранции ти трябва?

— Е, върви...

— Страх те е — казах аз. — Ех, ти!... А искаш да управляваш Галактиката.

— Вън... че иначе ще се откажа — каза той. — И ще те убия... а-а... без много да му мисля.

— Усвояваш идиоми, страхливецо — казах аз и тръгнах навън.

И ми дойде на ума, че само големият страхливец може да мечтае за власт над света. Тъй като само тя може да му създаде илюзия за безопасност — така си мисли той и жалко, много жалко, че не са запазени енцефалограмите на великите тирани. На страхливеца му е нужно да опита да завоюва света, той не може да си позволи разкоша да се откаже от това, той трябва да се подсигури.

И тогава си помислих: а не, от това не мога да се откажа. Да узная истинските идеали на еснафа, без лъжа, в действителност, без игра на свръхчовек, на силна личност, без паунови пера, без игра на цинизъм, да го видя така да се каже без долно бельо, голичък, да вляза в подсъзнанието му — а не, от такова пътешествие не мога да се откажа. Извънредно важни съобщения бих могъл да донеса на хората. А рискът? Нека да има риск. Трябва да се пътешествува, а да си запазиш живота не е задължително е казал Магелан. Душеше ме ярост.

Слязох в мазето.

Разбира се, и четиримата бяха дошли, както заплашваха. Господи, какво щастие, че бяха нарушили заповедта ми да не идват!

И четиримата бяха седнали на голямата тръба за въздушно охлаждане.

— Опитът успя — казах им аз. — Наистина, хората може да надникват един друг в душата си. Момчета, юнаци сте, че дойдохте. Аз съм пън. Общо взето, опитът успя.

— Последният, надявам се? — попита тя.

— Предпоследният — казах аз. — Всички врати са заключени, а ключовете са у него. Телефоните ние сами ги изключихме, за да не ни пречат, но работата е там, че той има оръжие. Вие бяхте прави, деца. Той е измет.

— Така е — каза тя.

Момчетата бързо скочиха на пода и я загледаха. Къдрокосият взе един железен лост.

— Остави — казах аз. — Трябва да проведе последния опит. Нямам време да ви обяснявам. Отнася се за идеалите му. Трябва да знам. Ами ако е нещо полезно?

— Какви идеали? — каза тя. — Всички сте се побъркали... Единият изгубил любовта си в миналото, другият в бъдещето, а третият изпробва върху себе си отрова — иска да узнае идеалите на една измет... Нещастни фантазьори!...

— Момчета — казах аз на тримата — ако трябва да избирате себе си ли да спасите или нея, какво бихте направили?

И тримата кимнаха към нея.

— Ясно... Сега видяхте ли? — казах, й аз.

— Много се страхувам за вас, Альоша — каза тя.

— Момиче, всичко ще бъде добре — казах аз.

Тя рязко вдигна ръка.

Веднага разбрах. По стълбите шумоляха стъпки. Леки, сякаш тичаше плъх. После всичко утихна. После се завъртя дръжката на вратата.

— Отвори... — каза той иззад вратата.

— Слушай, измет — казах аз — отивай горе и ме чакай там. Ако дойдеш още веднъж — всичко се отменя. Разбра ли ме?

— Ще стрелям — каза той.

— Пухенце — казах аз нежно — това ще е край за теб. Освен мен никой няма да се съгласи на този опит, а имаш време само до сутринта. Сутринта ще дойдат хора.

— Ще се съгласи... — неуверено каза той.

— Стига глупости — казах аз. — Омръзна ми. Идвам към вратата. Стреляй, мръсничко. Хайде!

— Добре. Ще почакам още — каза той. — Само че по-бързо, не се мотай... А защо ти трепери гласът?

— Имам колебания... Боря се със себе си — казах аз, затискайки устата на къдрокосия и мъчейки се да измъкна от него железния лост.

— Аха — каза той. — Сега вярвам.

И се заизкачва по стълбите.

Къдрокосия го извлякохме настрани.

— Видяхте ли? — попитах аз.

Всички дишаха тежко.

— Щастие е, че чухте как се прокрадва — казах аз.

— Имам голям опит — рече тя. — Трябва да се опита.

— Значи така — казах — когато стрелката покаже максимум, насочете потока към него. А мен ме изключете, ясно ли е? Но не по-

рано... Всичко е много просто.

— Да поседнем — предложи niskият.

— Поседнахме.

После аз станах.

— Аз вече съм старец — казах. — Загубата не е голяма. Предайте на Катя, че съм се държал добре.

И излязох. Зад мен бравата щракна предпазливо. Край. Време беше да се потапям в мръсотията.

Пропускам обикновените картини на натрупани вехтории и душевно затлъстяване, картините на корист и завист, картините на патологични страсти, войни, убийства, зверска ненавист към таланта и презрение към необикновеното. Пропускам картините на обикновено удовлетворяване и картините на лакомия, които, ако оставим подробностите, приличаха на нещо като баня, където топлата водичка се плиска около едно възвишаващо се твърдо островче, неговия корем. Въздухът беше пълен с благовонна мъгла и на фона на тази мъгла се прожектираха възбуждащи кинофилми, за да трепти фантазията му и да не му дава да заспи. А под сводовете на банята се разнасяше класическа електронна музика, полезна за клетките на организма му.

Пропускам елементарните картини и преминавам към изисканите удоволствия. Към идеала му за щастие, за който той може би и сам не знаеше, но който изяви и вбиваше в мозъка ми безжалостно усилване.

В тези изискани удоволствия главна роля играех аз, неговият помощник.

Ролята ми се състоеше в това, че бях длъжен да лижа задника му.

Аз лижех задника му, но трябваше да го правя така, че той да не забелязва това. Да го усеща като лек повеи на топъл ветрец, повишаващ настроението му, а заедно с това и жизнения му тонус. Стараех се да го правя така, че да не почувствува, боже опази, благодарност към мен, която би го наскърбила.

Лижейки го, с тънко усвоено майсторство правех така, че той имаше впечатлението, че е автор на всички мои бивши и бъдещи мисли и трудове, и открития, и наблюдения и естествено е собственик на всичката човешка доброжелателност, слава и любов, които биха се

падали на мен, и заедно с това имаше възможността да се откаже от мен в случай на нужда.

Но всичко това се отнася към задачите ми по отношение на човечеството. Що се отнася до моята лична съдба, главната ми задача в процеса на лизането беше да получа твърдата му увереност, та аз мисля, че той е по-умен от мен и че от всичко това съвсем не ми се повдига и съвсем не искам да се обеся.

Защото ако ми беше минала мисълта, че искам да се обеся, той би разбрал, че мога по някакъв начин, макар и деликатно, но все пак болезнено да го ухапя за задника и ще му се наложи леко да се отдръпне. А това телодвижение би могло да бъде неправилно изтълкувано от изплашеното човечество като пряко указание съвсем да се самопрезира и изобщо да не диша. А то би могло да се отрази вредно на здравето и числеността на човечеството и заедно с това — и то е най-важното — на неговото настроение.

Насладата му от моето лизане ставаше все по-остра, ставаше почти болезнена. Езикът ми се беше вдървил и аз чувствавах как приближава моята гибел. Защото ме обхващаше неудържимото желание да се изплюя.

Да се изплюя в помътнелите му, тясно притворени от възделение очи, а с това да се изплюя и на съсипания си живот. Вече ми се насъбираше слюнка, а зад прозорците на залата, украсена с орли, ликторски пискюли и пречупени кръстове, чувах весел лай на овчарски кучета и дрезгави гласове на команди и от душегубките се носеше миризма на изгоряло.

И в този момент всичко свърши.

Юнаци са тези четиримата.

Юнаци са това момиче и тези три момчета, които можаха да се сторят скучни само на един такъв стареец будала като мен, момичето Атина и трите трудови момчета, тримата майстори — крепостта, корените, кръвта на човечеството, гордостта на земята и нейната велика норма.

Младо утро заливаше осквернената лаборатория. Розоцветната Аврора се издигаше над заснежената приказна гора в далечината.

— Здравей, Аврора — казах аз.

И ехото прокънтя по празните коридори: Аврора... Аврора...
Разнесе се предпазлив шум.

Огледах се. Той седеше на пода, притиснал се към стената — този неосъществил се хибрид на електрониката и Чингис хан. Гледаше ме учудено и не можеше да ме познае.

— Здравей — казах аз.

— Здравей...

Той закима с глава и бръкна с пръст в носа си.

— Какво чувствуваш?

— Нищо.

— Прекрасно — казах аз. — Искаш ли нещо?

— Не.

— Време е да закусваме — казах аз.

Измъкнах изпод него пистолета и излязох. Нищо. Шокът скоро ще мине.

На стълбите срещнах младежите.

Като ме видяха, спряха се и ме загледаха спокойно и празнично. Само на възрусия, къдрокосия, най-емоционалния от тях му трепереше брадичката.

— Златни мои, красавци мои, празнични мои... — казах аз. — Обичам ви всичките, дяволи, дори не можете си представи колко ви обичам... Винаги съм ви обичал, само че този път, струва ми се, можах да го докажа на дело...

— Не плачете — каза niskият. — Получи се чудесна енцефалограма. Акуратна като диктовка.

— Имам една догадка по отношение на него — каза Атина.

— Дайте му да закуси — наредих аз.

Започваше да се разсъмва.

Те долетяха...

Нататък ще разкаже художникът.

ПУНКТЪТ НА СРЕЩАТА ПРОДЪЛЖАВА ДА РАЗКАЗВА КОСТЯ ЯКУШЕВ. ПОБЕДА.

... Някъде лети самолет.

В синьо-бялото небе бръмчи самолет.

Какво ще видим, ако се облакътим на нагорещения от слънцето перваз на прозореца и погледнем навън през широкия, ярко очертан като на картина на Лактионов прозорец?

Ще видим долу теметата на пешеходците, отдалечени на девет етажа, и как при ходенето си изхвърлят напред направо изпод главите си ходилата на краката си.

Ще видим едно белезникаво синьо небе и облачета, разположени на сближаващи се към хоризонта редове. Разположени са така, за да създадат усещането за перспектива и пространство, реещо се някъде зад далечните върволици къщи, приближаващи се към нас като силуети, прощриховани от слънчевите ивички на покривите.

Виждаме светлия полет на гълъбите.

Черния полет на лястовиците в небето.

Виждаме и Москва.

А звуците... Боже мой, какви звуци чуваме! Чуваме припряното тиктакане на часовника върху масата, далечния сливащ се шум на колите по магистралата и шепота на листата на дърветата, натикани между залетите от слънце покриви на къщите. Чуваме още бръмченето на една муха на прозореца, чуруликането на птиците и далечната басова прозявка на летяща тройка изстребители, които правят завой и затова ти се струва, че летят в надпревара.

А ако се отстраним от горещия камък на перваза и се огледаме вътре в стаята, ще видим един квадратен будилник от Втори държавен часовникарски завод марка „Сигнал“ и две зелени стрелки, които показват дванадесет.

Ще видим и една млада жена, която спи на походно легло посред този бял ден и ще видим един бял чаршаф, който тихо лежи до нея, хвърлен на земята от сънената ѝ ръка.

Тя спи посред бял ден, защото вчера имаше гости, малко си пийнаха, крещяха песни, а после тя и аз, художникът Костя Якушев с детския прякор Да Винчи, останахме двамата.

След това имаше една къса лятна нощ и едно дълго разсъмване, които не се описват в романите, за да не научат момченцата и момиченцата, които четат дебели списания, преждевременно, че това е хубаво.

В детството си се увличах от фантастични романи, в които се разказваше, разбира се, за бъдещето. И мен като всеки ученик, на когото тепърва му предстои да вземе участие в нечуваните удоволствия на възрастните, ме интересуваше, естествено, как ще изглежда там, в бъдещето, хубавият живот. А тъй като възрастните бяха отделени от мен с възрастов интервал, който все не се съкращаваше и границата му се отдалечаваше със същата скорост, с която се стремях да порасна, все не можех да се отърва от впечатлението, че възрастните са някакво особено племе, в което лично на мен все не ми се удава да попадна и което злоумишлено ме оставя зад борда.

И колкото и да възмъжавах, както и да пресмятах годините, които ме приближаваха към заветната граница, колкото и да преяждах от информация, сиреч знания, които ми се струваха синоним на възмъжаването, в резултат имах печалното съзнание за своята инфантилност и интелектуална незрелост.

Разбира се, аз с нищо не бях по-лош от болшинството порядъчни хора, които не се отклоняват от задълженията си към близките. Но в тези минути на прозрение ме гнетеше това, че с нищо не съм по-добър. Защото само усещайки себе си за нещо повече от другите, можеш да изпитваш радостното чувство на равноправието.

Четях тогавашните фантастични романи и като прескачах междупланетните битки, заледяванията на планетите и кибернетичните ужаси, всички тези поразяващи изводи от недостоверни данни, търсех сред монбланите от измислици онези места, където авторът разказва как според него изглежда хубавият живот. И точно тук започваше най-омразното, да не казвам ужасното.

Основната маса от прогнози по въпроса за хубавия живот, ако се махне камуфлажът и увъртанията, се свеждаше или до безделие, или до изпитания.

Безделието в тези случаи се осигуряваше от автоматиката, а изпитанията от услужливите стихийни бедствия, а също и от аварията на същата тази автоматика, тоест все от тази тренировка, а по-точно казано, дресировка на личността по предмета, среща с неочаквани неприятности, без които авторите не си представяха хубавия живот. Струваше ми се, че всичко това би могло да се нарече хубав живот само по недоразумение.

И на никой от тях, кой знае защо, не му идваше на ум, че хубавият живот се намира не толкова вън от човека, колкото вътре в него. Защото ако зависехме изцяло от външния живот и не притежавахме дискретност и самостоятелна неповторимост, бихме се изменяли изцяло с изменението на външните условия и тогава не би било възможно да се говори за човешки вид. Какво ти за човешки! Тогава и картофът, посят в тропиците, би станал да речем ананас, нещо, което, както е известно, не става.

Имаше, разбира се, фантазори, които показваха как би трябвало да изглежда хубавият живот, ако човек вътрешно е подготвен за него. Но такива автори ги обвиняваха в ненаучност и затова те не принадлежаха към ведомството на фантастиката. Александър Грин, например.

Може би съм против науката? Боже опази. Против нейната самонадеяност съм.

Щом науката престава да разбира, че е само работник на строежа на етическия максимум, тя се превръща в спирачка и измама.

И в резултат — една огромна природа и едно треперещо човече на края на неизвестното.

И тогава си спомнят за поетите. Ето кой е максималист. Колкото и обич да му дадеш — все не му стига. Любовта на мъжа и жената, любовта на човека към човечеството, любовта на човека към природата — все му е малко. И ето любовта към по-малкия брат и търсенето на общуване, и нежността към звяра, и това, че човек не може да се нагледа на молещите очи на кучето и носи в пазвата си

котенце или зайче и казва, че човешкото дете прилича на мече, и казва: ето зверчето бурундук^[1] — то е мъничко и опашката му е пухкава, седи на рамото ти и яде хляб от ръката ти, има три черни ивици, на ушите си пискюлчета и личицето му е умно — така една девойка ми описваше зверчето бурундук и аз повече никого не искам, дай ми един бурундук и край — обичам го. Ето програмата максимум. Нищо друго не искам, дай ми това и всичко е наред и ще описвам: него, и ще го описвам, търсейки наоколо трохичка от този рай дори под прага, дори в най-затъntenите места, дори на война, където хората се бият до смърт, изливайки един върху друг безпомощността и злобата си заради мъката по ненамерения рай. И тогава яростта на объркания човек се обръща към учените — докъде ни доведохте вие, учени хора? Измислихте самовара и газената лампа и мислите, че съм щастлив и с това сте ограничили желанията ми и ето, бия се със себеподобния до смърт и дори развъждам добитък за клане. И тогава си изливат злобата за ненамерения рай върху поетите: защо пробуждате неизпълними желания, защо ни съблазнявате с неосъществими картинки, защо ни карате да тъгуваме по невъзможното? И ето че в пияна мъка бия любимата си за това, че не е безсмъртна и дрехите ѝ, които ѝ трябва само за да ги свалят в любовната игра, или са уродливи, или крият вехнешото ѝ тяло.

Да изпеем песен за Гошка, по прякор Памфилий, защото той доказва.

Да възпеем мъжа, неговата сила и доблест, неговата нежност и ярост, чувството му за лакът и вяра. Защото няма безнадеждна битка и следата в сърцето е следа навеки. Защото вечно е в тревога човешкото сърце и няма такъв, който да е постигнал покой. Защото поетът е казал: забвението е празен и лъжлив звук, понятен само в гроба. Ни миналите радости, ни щастието, ни мъките си сме в сила да предадем на забвение. Каквото заседне в душата ти — там си остава. Няма по-дълбоко море, ни по-тъмна бездна. Да изпеем песен за Памфилий, защото той доказва.

Помните, че беше долетял един марсианец, нали?

А после се случи тази история в лабораторията на Альоша. Когато стана ясно, че марсианецът прилича не просто на човек, а на най-лошата му разновидност и че опитът на Аносов, при всичките му благородни намерения, е пълен с най-неприятни последствия.

И така, оказа се, че ние и тримата, както вече е бивало неведнъж, бяхме болезнено прекатурени и този път, изглежда, непоправимо. Защото годините вече са други и все по-малко са надеждите ни. Сроковете, дадени ни за мечти, бяха свършили и бе настъпил трезвен здрач.

Бяхме безнадеждно остарели. Моята елинска красота за последен път блесна и изтече като струйка през шепа. Лъошка си блъсна челото в проклетия избор между научното откритие и неговия етичен смисъл. А Памфилий вместо среща с живия идеал и неземната разтапяща нежност видя един голям марсиански кукиш.

... И седяхме ние тримата и димяхме с цигарите си. И не забелязахме как здрачът се превърна в нощ и изведнъж се разнесе тропане на много крака по стълбите и навън зад отворения прозорец. И изведнъж зачукаха по стената ни и зазвъня телефонът.

— Включете радиото! — викаха ни. — Включете телевизора!

Започна се.

Пристигат.

Кацнаха. Първа излезе тя. После той.

Да запеем песен за Гошка Памфилий, защото той позна.

Особено разбиране, безпогрешна разтапяща нежност и сила, струяща като ручей. Кожата на ръката ѝ е нежна като вятър.

Засмя се.

— Сега — каза тя.

И допря ръка до челото си.

После започна бавно да говори.

Тълпата замря, притихна. Отстрани микрофона, но нищо не се измени. Звукът достигаше до нас по някакъв друг начин...

Той, Памфилий, всичко позна, всичко позна този проклет клоун. Само не позна, че ще бъде по-хубаво.

Опасенията не се потвърдиха. Нямахме ни паника, ни обърквана атомна защита, никого не свалиха от пришълците и не се наложи да се оправя кървавата каша на недоразумението.

Просто в черното небе, затъмнявайки светлината на звездите, се появи светещ надпис:

„Пристигахме.“

Мярна се мисълта — мистификация и веднага отпадна. Не се наложи да се разшифрова. Надписът се появи над всички столици на света на езика на столиците.

— Долитал ли е някой преди нас? — попита надписът.

— Да — отвърнаха столиците.

— Чуваме ви... Какво става с него?

— Всичко е наред.

— Летим като приятели. Не се бойте — каза надписът.

После надписът изчезна.

Цяла нощ светът бе чакал. На разсъмване те долетяха.

В някои страни се издигнаха във въздуха за баражировка атомни ракетоносачи.

Не, нашите не се изложиха. Нашите излязоха юнаци. Кой пръв се досети, не се знае точно. Казват, че едно момче — радиотехник от московската радиостанция. Пусна с пълна мощност:

— Ние сме работници от всемирната... велика армия на труда...

И замлъкна.

Правителството потвърди:

— Да продължи.

Великият химн полетя в космоса.

— Разбрахме ви — дойде отговор.

Звездолетът кацна предпазливо във Внуково.

Гошка лежеше по очи на тахтата, покрил глава с куртката си. Огледах се. Телевизорът не беше включен. Зад стената гърмеше радио.

— Гошка — повиках го аз — колата е долу. Тръгваме за Внуково.

Раменете му потрепваха.

— Какво, старче? Нали всичко е както ти искаше!... — казах аз.

Наведох се над него и повдигнах куртката. Той обърна към мен прибелялото си лице.

— Никой няма да повярва — каза той. — Никой...

Всичко това го видях по-рано. Никой...

Телефонът зазвъня диво.

— Гошка — викаше далечният Аносов — Гошка, незабавно идвай... Костя, ти ли си? Хващай го и го докарай тук... Тя е, същата... която съчинихме в детството си от фотографиите, която ти издяла от дървото... която намериха в Африка... Гошка, идвай — гърмеше слушалката. — Тя изглежда на много по-малко от дванадесет хиляди години...

Когато долетяхме във Внуково, тълпата беше заляла аеродрума, във въздуха кръжаха вертолети, а от камиони направо върху бетонните плочи с лопати хвърляха около звездолета цветя.

— Пуснете го да мине — каза тя, гледайки над главите.

Не всички разбраха веднага. А после разбраха.

И ние разбрахме едва когато около нас се образува изплашена пустота, която започна да се разширява пред нас и се превърна в път към звездолета.

— Вървете, вървете — раздадоха се гласове. — Тя ви вика.

Гошка стоеше със затворени очи, стар — стар.

Хванахме го под ръка и тръгнахме тримата. Като на погребение.

Тя слезе по стъпалата.

— Дванадесет хиляди години ти ме обича — каза тя. — Аз дойдох.

Гошка отвори очи и си помислихме: къде сме виждали този човек? И веднага си спомнихме. Виждали сме го в нашия двор, на Благуша, преди много години.

Гошка беше млад, седемнадесетгодишен.

„Колко е прекрасно да почувствуващ единството на цял комплекс от явления, които при непосредствено възприятие изглеждат разединени“ — е казал Айнщайн.

Разбира се, това би трябвало да прави зашеметяващо впечатление, когато човек изведнъж изкаже някое предположение, нямащо никакви основания и всички казват — глупости, а точно то се потвърждава. И тогава околните казват, че, общо взето, всичко това е отдавна известно и си припомнят хиляди потвърждения. Само че, кой

знае защо, на тези факти никой не е обръщал внимание, докато някой ги свърже в своето съзнание и изкаже на пръв поглед нелепата мисъл.

Нататък пропускам почти всичко. Няма ни цветове, ни линии, засега още всичко трепти и се прелива в седефена мъгла.

Искам само да разкажа за един разговор. Трябва да разкажа.

Този разговор се водеше в градинката до музея на изобразителните изкуства на Волхонка.

Вървяха посетителите, изкачваха се по каменните стъпала, за да видят копията на старите богове, а ние седяхме на пейката и разговаряхме с марсианеца.

Не, не с оня първия, а с този, истинския. Той беше като всички нас и затова беше незабележим. Но само да заговориш с него и веднага разбираш: не, всичко е друго. Зад лицето му, зад външността му се усещаше друг свят, друг опит, нормите на други отношения. Друга норма се усещаше в погледа му — ето каква е работата.

И после това тяхно мислене „по същество“, а не с „думи“, и мигновено разбиране. Изведнъж ще ти благодари за нищо, изведнъж ще се обърне въпросително. И все не можеш да съобразиш веднага кои части от речта да пропуснеш, за да не тъпчеш на очевидното. Имаш впечатлението, че те заставят да говориш не в проза, а по логиката на стиха.

— Отлитаме — каза той.

— Разбирам — рекох аз.

— Този път ще се върнем скоро.

Но в действителност още много неща не разбирах. И той виждаше това.

— А как все пак долетяхте? — попитах аз. — Нали казвате, че у вас не е развита техниката.

— Не сте разбрали: у нас тя е развита, но развитието ѝ е вървяло по друг път, противоположен на вашия. Още много отдавна ние умеем да пътешествуваме извън пределите на планетата, но почти не умеем да произвеждаме енергия. Винаги сме я имали даром. Сега положението се измени. И хайде взаимно да се учим...

— Предайте на Аносов — на прав път е. Но е важна не само енцефалограмата, важен е целият спектър на биотоковете на човека. И още нещо. За вас. Запомнете. Външността е изградена по закони, външността, не маската, маската е лъжа. Затова едни имат нужда от

продължаване на външността навътре, а други — от извеждане на вътрешния свят навън. Още лошо се изразявам с думи. Разбирате ли ме?

— Разбирам — казах аз. — Но отговорите ми. Науката се стреми да премине позволената граница и влиза в противоречие с етиката. Как да се премахне противоречието? Често между хората има стена от въздух.

— Преодоляването на отчуждението е равно на преодоляването на етичната граница, това не е пробив в психологията, както мислеше Аносов. Етичната граница — ето с какво ще се заеме вашата наука сега. Човекът не е средство, а цел. Човекът е пунктът на срещата на цялата вселена. Който мисли иначе, той е...

— Еснаф — подсказах аз.

— Да. Главният ви враг — каза той. — Това е последният ви и решителен бой...

— А вашият?

— И нашият — каза той. — Но ние долетяхме да заимствуваме вашия опит... При нас развитието е вървяло по друг път.

При тях развитието тръгнало не по линията на техниката, а по линията на саморазвитието. С техниката едва сега се заемат сериозно, вече готови за нея нравствено.

— Как се е получило така? — попитах аз.

На земята използването на атомното разпадане е венецът на развитието на материалната култура, на цивилизацията, а при тях това е началото. При тях условията са се сложили така, че урановите източници са били за тях в древността, както за нашите неандерталци главните от горския пожар. Нямали нужда да осигуряват външния си живот, затова историята им в основни линии е развитие на вътрешния им живот. Едва сега започнали да се изчерпват природните им източници на енергия и се нуждаят от нашия външен опит, а на нас донесли плодовете на вътрешния си опит.

Ето защо досега не са долетели. Ние също не сме успели.

Сега спокойно. Сега трябва да разкажа нещо, което обръща наопаки всички обикновени представи и което ми се стори тогава убедително като аксиома, а сега, след тяхното отлитане прилича на фантастика.

Слушайте. Те вече долитали веднъж.

Долетели и заварили една раса на прекрасни хора и разбрали, че хората са узрели за красотата. Помните ли, за това бе разказал Омир — първи опит с красотата приличащ на Льошкиния експеримент с техниката. Атина е мъдростта, Хера — обикновеният живот, Афродита — красотата. Парис избрал красотата и Афродита му отворила очите за красотата на Елена. Помните ли какво се получило тогава? Парис си присвоил красотата. И започнала война между хората, видели цената на красотата. Видоизменяйки се през епохите, тази война продължавала до двадесетия век, докато хората съобразили, че войната е по-лоша от отказа от красотата и настъпило обикновението.

— Парис е бил първият еснаф — каза той.

Странно, не се засмях и това много ме учуди. Помня.

— Тогава изхождахме от нашите представи — каза той. — И затова избрахме Парис, прекрасния младеж, нормата. Тогава още не знаехме за вашия път на развитие, противоположен на нашия, и мислехме, че просто изоставате по фаза. Затова избрахме нормата и пропуснахме изключението, обещаващо по-висока норма — Омир. Него го смятаха за слепец. Те грешаха. Просто погледът му ставаше стъклен, когато превеждаше нашия начин на разбиране с вашите думи... Сега долетяхме, защото ни извика вашият приятел. Разбрахме, че настъпва епохата на нова норма. Това е всичко.

— Не... — не е всичко... — казах аз.

Тресеше ме. Стояхме до една колона и докосвах с ръце студените канелюри и в очите ми струеше синевата на Егейско море.

— Щом всичко е така, както вие казвате... щом вашият свят е такъв... то кой беше този, първият, когото изпратихте?...

— Не сме го изпращали. Отлетя сам.

— Кой е той? Коя е тази воняща смес на електроника и Чингисхан, този озверял еснаф?

— Избяга от болницата и едва не обърка всичко. Той е просто един наш умопобъркан — каза той. — По вашему психопат. Мисля, че и при вас еснафството е безумие.

... Утрото беше розово, тихо.

Тя спеше още, моята Афродита. Моята Елена, моята благородна норма, момичето на Златния век, и на шията ѝ пулсираше една синя

жилка.

Припомних си всичко. Целия свой живот през последните хиляди години човешка история и в душата ми звучеше прощалната песен на Гошка Памфилов, на Памфилий, който не се подчини и отгатна, отмечта своята любов и тя се претвори. Това беше песента за Аелита.

*Вий, мъже, търсете Аелита!
Гледай, момко, кактуси цъфтят!
Златната си песен постели ти
и дочакай вкъщи красотата.*

*Седем пътя — все едни и същи,
осмият — пияна е вода.
От друг свят ще долети невеста,
годеника да открий по песента.*

*От ракетата ще зърне китариста
и пияния ще позове на век,
ще отрони своя смях сребрист
и ще затрогне простия човек.*

*Има тя изваяни колени,
нежен смут в очите ѝ трепти,
Постъкни главните разпилени,
Аелита с песен приюти.*

*Все едно, не си момче сезонно.
Пееш, а не изчисляваш ти,
всичко туй за тебе е резонно —
с песни марсианките приспи.*

*Ей, разляно кактусово пиво,
ей, към Марс и къща полетя.
Вий, мъже, търсете Аелита,
Аелита — вечната жена.*

*Не беда е воят електронен,
стари песни в мене все звучат!
Отстъпете, Хаос, Космос, Хронос!
На сърцето ще лети гласът!*

Винаги ми се е искало да прочета или да напиша роман, а може би повест, която да завършва така:

„... Той седя на масата до сутринта, заспа, сложил глава на ръцете си, после се събуди и видя, че е настъпило утро. Стана, изтри лицето си с длани. Панорамата на зданията се отдалечаваше в леката августовска мъгла. Стараейки се да не гледа непознатата стая, където бе живял много години, прекрачвайки през боклук от хартии, през съдове и груби платна, той излезе от квартирата и я заключи. Когато мина през главния вход, в ушите му нахлу приглушеният призрачен шум на улицата. Панорамата на зданията се отдалечаваше в леката августовска мъгла. Чуваше се шумът на строежите, звъняха трамваи. Извади от джоба си ключа от квартирата и приближавайки края на тротоара, го пусна в най-близкия водосток. Панорамата на зданията се отдалечаваше в леката августовска мъгла. Трябваше да се живее. Звъняха трамваи...“

Събудих се и видях, че е настъпило утро. Бяха ми изтръпнали хълбоците върху одеялото, постлано в ъгъла на ателието. А някога можех да спя на каменните плочи като на пух и за възглавница ми служеше пистолет ТТ, покрит с фуражка. Стареем, майчице, моя. Пък и пистолетът ТТ отдавна е излязъл от въоръжение. Узнах това в незапомнени времена на един следвоенен офицерски сбор, на който набързо ни показаха разни нови оръжия, и тогава на всичко повярвах, на всички новости и не им се учудих. Учудих се само и не повярвах, когато ни казаха, че ТТ е изваден от въоръжение. Кой знае защо ми се

струваше, че лично оръжие е ТТ и че това са синоними. А как могат да се отменят синоними?

Трябваше да мине много време, докато разбере накрая, че синоним на ТТ е не само „лично оръжие“, а и „фронт“, и „лице без бръчки“, и „непознаване на живота“, и „прибързани обобщения“, и „умение да спиш на плочите, подлагайки под главата си личното си оръжие, покрито с фуражка“, и „младост“.

И трябваше да мине съвсем малко време, да отминат тези кратки, бързи месеци и да разбере, че младостта на духа не се отменя, нежността към трудовите хора и към малчуганите, ритаци с крак тротоара и с вой налитащи върху вас със своите ролери, и към врабчетата, и към площадката в зоологическата градина с малките на животните не се отменя, ненавистта към паразитите със сладки гласове не се отменя, и към натрапниците, и към плужеците, към тлъстите плужеци след очистителен дъжд не се отменя, главното не се отменя: от всеки според способностите не се отменя. Защото за художника винаги е била най-важна първата половина на формулата: от всеки според способностите. Защото трагедията му започва тогава, когато от него престават да изискват според способностите му и той не може да е щастлив дори ако му дават според труда му или според потребностите му дори. Защото главната му потребност е да чакат, да мечтаят, да се надяват на проявите на неговите способности, да изискват от него според способностите му.

Художникът има големи потребности. Нужна му е безплатна храна, безплатен покрив, безплатни пътувания до всички краища, безплатни бои, безплатни стени, безплатни градове, безплатен свят, който би могъл да украсява безплатно с цветовете на своята душа и който би чакал проявите на неговите способности. Нужно му е съвсем мъничко. Нужен му е светът, описан преди 150 години от двама художници в „Комунистическия манифест“.

Панорамата на зданията се отдалечаваше в леката августовска мъгла.

Пих мляко и започнах полека да разтребвам разхвърляното ателие. В душата ми звъняха травмите на моето детство.

Тя все още спеше.

— Благородна норма — бе казал някога старецът.

Тя спеше.

Наведох се и загледах тази трепкаща на шията ѝ синя жилка, в която бе заключена светлата и яростна надежда на цялата мислено обозрима вселена.

[1] Бурундук — вид сибирска катеричка. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.